

PISMA PODRAVACA STJEPANU I ANTUNU RADIĆU

I.

U Podravkom zborniku za 1991. samo je Dragutin Toth objavio rad koji podsjeća na duboke veze braće Radić i Podravaca, a u povodu 120-godišnjice rođenja Stjepana Radića.¹⁾ Međutim povezanost kulturnog i političkog uspjeha braće Radić s Podravinom bila je duboka, učestala i spontana, te moramo započeti s akcijom da ove veze istražimo, dokumente objavimo i zbivanja sintetiziramo. Na ovom putu odlučila sam se na objavljivanje **pisama** Podravaca braći Radić, koje sam pronašla u Arhivu Hrvatske u Zagrebu (AH), Historijskom arhivu u Zagrebu (HAZ), nadopunjavajući ovu seriju pismima koja je objavio Bogdan Krizman.²⁾ Dakako da će se ova serija od 38 pisama vjerojatno morati nadopuniti naknadno pronađenim pismima, a bilo bi zanimljivo da se pronađu i pisma braće Radić Podravicima, što dakako zahtijeva akciju na terenu.

Pisma su u pravilu donesena u cijelosti, sa svim ortografskim pogreškama, a neke ispravke su izvršene s razloga razumljivosti teksta. Nadopuna teksta donša se u uglastim zagradama. Kod pisma br. 24 i 25. donesena su samo regesta.

Radeći na ovoj materiji, utvrdila sam da se od 1895. mogu pratiti veze braće Radić s Podravinom, i da su te veze bile zasnovane na đlačkom i studentskom druženju, odnosno na događajima oko spaljivanja mađarske zastave na Jelačićevom trgu u Zagrebu 1895. kod koje akcije je sudjelovalo više Podravaca.

U vremenu kada Stjepan Radić stvara političku seljačku stranku i otvara seljaštvu mogućnost da postane politički subjekat, Podravci pomažu ovu akciju materijalno i moralno. **Hrvatske novine** Peroslava Ljubića u Virju jedno su vrijeme glasilo Hrvatske pučke seljačke stranke, a i dionički kapital "Hrvatske pučke seljačke tiskare d.d. Zagreb" stvoren je dobrim dijelom angažiranjem imućnijih seljaka Đurđevca, Virja i drugih mjesta Podravine.

Političko prodiranje u ovu pravašku sredinu bilo je u početku dosta teško, osobito u vremenu kada je za pristup izborima trebalo imati status imućnog posjednika s određenim porezom.³⁾

Nakon razgovora bana Tomašića s Radićem, Tomašić stiće uvjerenje da je Radićeva Hrvatska pučka seljačka stranka s podnošljivim programom, te je izražen novi izborni zakon, po kojemu je broj glasača porastao od 48.000 na više od 200.000, jer je snižen porezni census. Zahvaljujući tom novom zakonu, na izborima u jesen 1910. Radićeva stranka je dobila 16.000 glasova i 9 zastupnika, pa je Stjepan Radić izabran u **Ludbregu**, a Tomo Jalžabetić u Gjurgjvcu. Međutim Tomašićev nasljednik, komesar dr. Slavko Cuvaj, raspustio je ubrzo Hrvatski sabor jednostavnim oglasom u **Narodnim novinama**, pa Radić nije imao mogućnost djelovanja na gospodarsko-političkom polju, iako je već imao izgrađenu ideologiju za oba

ova područja.⁴⁾

Na izborima u jesen 1913. sve su se gospodske stranke složile protiv Radićevoj stranci, pa ona dobija samo tri mandata. Čak u Ludbregu Radićev je izbor od vlasti dva puta proglašavan nevaljalim, ali narod uporno za njega glasa i konačno je 28. lipnja 1914. - dakle na dan Sarajevskog atentata kada je od Gavrila Principa ubijen prijestolonasljednik Ferdinand - konačno izabran.⁵⁾

Prvi svjetski rat prošao je kao oluja Podravinom, odvučavši sve za rat sposobne muškarce s njihovih njiva. Samo iz kotara Ludbreg, koji je imao oko šest tisuća stanovnika, mobilizirano je 800, a slično je bilo i u Koprivnici, Virju, Đurđevcu.⁶⁾ S frontova se vraćaju bolesni, osakaćeni, a nerijetko i poštar telegramom obavještava da su časno pali na dalekim frontovima.

Sada u Podravini ožiljava sjećanje na Stjepana Radića, koji je osudio prolijevanje krvi i stavio pregovore i razgovore ispred rata. Podravci pažljivo prate njegovo djelovanje u 1917. sazvanom Hrvatskom saboru u Zagrebu na kojem osuđuje rekviziciju stoke i druge metode kojima se osiromašuje i onako osiromašeno seljačko stanovništvo, dok se na drugoj strani stvaraju ratni profiteri. Nekoliko puta ga prisilno udaljavaju iz sabornice, ali istina se nije mogla sakriti, te čitaoci **Doma** postaju brojni pretplatnici iz Podravine, među kojima čak i neki pravaši (na pr. župnik Stjepan Zagorec).⁷⁾

Boraveći u Pragu u ožujku 1918. Radić je govorio o budućnosti Hrvatske. On je istaknuo da su Hrvati spremni da "objeručke prihvatimo svoje ujedinjenje sa Srbijom i sa Crnom Gorom, ali, naravski, na temelju podpune i stvarne ravnopravnosti bilo u smislu tisućljetne hrvatske državne i narodne samostalnosti bilo, što je još i bolje, u duhu naše nove slavenske seljačke politike."⁸⁾ Na sjednici stranke 27. srpnja 1918. Radić je svoju stranku preimenovao u Hrvatsku seljačku republikansku stranku, čime je uskoro postao najopasniji protivnik pristaši Hrvatsko-srpske koalicije i budućem demokrati Svetozaru Pribičeviću, koji se borio za stvaranje monarhije pod vodstvom kuće Karađorđevića. Zbog ovog stava, osude bezuslovnog ujedinjenja sa Srbijom, kao i zbog više članaka u **Domu** koji su govorili o batinjanju naroda od vojske i žandara, Radić je 25. ožujka 1919. bio zatvoren i u zatvoru je sve do 28. studenog 1920. s kraćim boravkom na slobodi između 17. veljače i 22. ožujka 1920.

Na izborima 28. studenog 1920. Radićeva stranka je dobila 230.590 glasova ili 14,3% svih glasača, te je prema tome u Ustavotvornu skupštinu trebalo ući 50 Radićevih pristaša. Međutim, odbijajući da polože zakletvu kralju po poslovniku Skupštine, Radićevci nisu mogli sudjelovati u radu Skupštine.⁹⁾ Utoliko življi postaje njihov rad među narodom i to je, sudeći po broju pisama, vrijeme najuže povezanosti naroda Podravine s Radićem, te se Radić obavještava o svim neprilikama u koje je došao zbog provedbe i neprovedbe agrarne reforme, zbog uvećanih poreza, maltretiranja od strane vlasti.

Radić je došao u Koprivnicu 8. svibnja 1921. kao legalno izabrani narodni zastupnik na izborima 28.X.1920., ali i kao vođa Hrvatske republikanske seljačke stranke. Bio je to veliki narodni zbor na kojem je Radić obećao narodu da će uskoro doći republika i da ne treba služiti vojsku, jer da će republika biti mirotvorna.¹⁰⁾

Narod u tom vremenu obožava Radića. Prilikom pedesetgodišnjice njegova života pišu mu se pjesme, a pored toga u svim crkvama koprivničkog kotara, osim u Pretetincu i Sokolovcu Fabijan Miljan služio je tihe mise u njegovu čast.¹¹⁾

U 1922. mnogi smatraju da je Radićeva politika apstiniranja od rada u Narodnoj skupštini kriva, pa je pismo Ladinskog iz Novigrada Podravske oštra kritika upravo u tom smjeru. Radić je bio poznat po tome da je znao oslušnuti narod, pa je s odlukom da uđe u Narodnu skupštinu, započeo dosta rano s predizbornom kampanjom za izbore 18. ožujka 1923. Htio je u Hlebinama već 8. listopada 1922. održati skupštinu, ali je upravitelj poglavarstva upravne

općine Mihovil Barčanac upozorio Petra Gažija da može držati samo pouzdanički sastanak.¹²⁾ Skupština je ipak održana 4. ožujka 1923.

Na izborima 18. ožujka 1923. u čitavoj zemlji Radićevci su dobili 21,76 % svih glasača, što je značilo 70 mandata u skupštini. Njihova pobjeda na području Podravine je gotovo apsolutna.¹³⁾ Međutim, konsolidirani beogradski režim znao je spriječiti da Narodna skupština ne postane mjesto iznošenja narodnih želja i zahtjeva, pa je u **Slobodnom domu** 18. srpnja 1923. objavljen članak "Paklenski plan beogradskih vlastodržaca", a u **Jutarnjem listu** 15. srpnja 1923. "Sloboda i narodna prava", te je Radiću opet zaprijetio zatvor, radi čega od 19. srpnja 1923. kod Đelekovca a uz pomoć Ivana Večenaja, Pavla Dombaja, Mije Šestaka, Andre Plavca i drugih prelazi granicu i odlazi u Beč, pa u London, pa u Sovjetski savez.¹⁴⁾ Narod Podravine s najvećom pažnjom čita "Slobodni dom" i preko njega saznaje za niz nepravdi učinjenih seljačkom narodu, a uoči 1924. ponovo se Radiću šalju čestitke u obliku pjesama.¹⁵⁾

Izvjescio negodovanje izazvalo je upisivanje Radićeve stranke u Seljačku internacionalu u Moskvi.¹⁶⁾ Podravski seljak bio je za republiku ali nije bio za komunizam. Mali, slobodni dom bio je njegov ideal. Dolazi do razlaza Stjepana Radića sa Tomom Jalžabetićem, i na izborima 6. veljače 1925. Radićev kandidat u Đurđevcu nije više Tomo Jalžabetić već Mijo Račan, seljak iz Velikih Zdenaca, sa zamjenikom Stjepanom Štefanovim iz Đurđevca. Na ovim izborima Radić je dobio 532.872 glasa i 67 mandata u Kraljevini SHS.

Krugovi oko kralja sada pristupaju novoj taktici u odnosu na Radića. Optužuju ga radi veleizdaje, ali mu otvaraju i mogućnost suradnje s kraljem i Narodnom skupštinom ako prizna monarhiju. Radić izabire život i borbu, a ne dugogodišnju tamnicu. Međutim Radićevo priznanje monarhije mnogi seljaci Podravine kao izraziti republikanci ne mogu prihvatiti. Zbog pretvaranja Hrvatske republikanske seljačke stranke u Hrvatsku seljačku stranku, prekida se direktni kontakt između podravskih seljaka i Radića, te pisma izostaju. Tek kada su Radićevci 1926. napustili vladu u kojoj su držali nekoliko mjesta i prešli u opoziciju nakon što su uvidjeli da se s radikalima ne da surađivati, dolazi do vraćanja povjerenja u Radićevu dobronamjernu i narodnu politiku, ali više nema onakove prisnosti kakova je bila ranije.

Vrlo je zanimljivo pismo objavljeno u ovoj seriji pod brojem 38. Pisano je 17 dana prije atentata u Narodnoj skupštini u Beogradu, kada su ubijeni Đuro Basariček i Pavle Radić, a Stjepan Radić teško ranjen, te je u kolovozu 1928. i umro od posljedica ranjavanja u skupštini. Iz ovog pisma se vidi da je i narod ludbreškog područja, gdje su živjeli i Hrvati i Srbi, prihvatio Seljačku-demokratsku koaliciju, t.j. sporazum Stjepana Radića i Svetozara Pribičevića od 4. listopada 1927. o zajedničkom radu Hrvata i Srba na području Hrvatske. Na Malu gospu 1928. trebao je biti u Ludbregu organiziran veliki narodni zbor na koji bi došli i Hrvati i Srbi ovog područja. Atentat je dakako prekinuo ostvarivanje ove koalicije, i u vrijeme, kada je trebalo održati zbor, Radić je već bio mrtav.

Smrt Radića stvorila je među seljaštvom ne samo nezadovoljstvo, već je ponovno probudila i netrpeljivost i revolucionarnost i mržnju, dakle sve ono protiv čega se Stjepan Radić borio čitav svoj život. Iz faksimila Ministarstva unutrašnjih poslova Velikom županu zagrebačke oblasti, koji je pisan dva mjeseca prije proglašenja diktature, stanje se opisuje kao alarmantno, i to upravo na području Hrvatskog Zagorja i Podravine.¹⁷⁾ Seljaštvo ovog kraja nije nikada moglo beogradskom režimu oprostiti smrt Stjepana Radića. Diktatura je označavala mračno doba, kada se je mir i red održavao silom, ali i doba kada su se sređivali utisci i pribirale narodne snage.

Kroz pisma u nastavku, uočava se istinska duboka povezanost braće Radića, a osobito Stjepana, s narodom ludbreškog, koprivničkog i đurđevačkog kraja i daje mogućnost produbljanju ove problematike.

BILJEŠKE

1. D. Toth, Podravska sjećanja i prepričavanja o Stjepanu Radiću. - *Podravski zbornik* 1991, 146-150.
2. Bogdan Krizman, *Korespondencija Stjepana Radića. I (1885-1918), Zagreb, 1972, II (1919.-1928.), Zagreb, 1973.*
3. Narodna obrana, *Osijek*, 238 od 19.X.1903. - opisani su načini na koji su vlasti sprečavale Stjepana Radića da sudjeluje u predizbornoj kampanji na ovom području.
4. Vidjeti radove Zvonimira Kulundžića i Branka Boban o Stjepanu Radiću.
5. Radić je bio u Ludbregu 19. i 26.IV., te 28.VI.1914. (*Dom*, 18 od 31.IV.1914; **S. Radić**, *Moj politički životopis. m Seljačka prosvjeta*, 1928, br. 6-8, 135). Čini se da je bilo nekih nesporazuma između Radića i Ludbrežana, jer je Radić napisao brošuricu "Javna poruka hrvatskoj braći u Americi" u kojoj je osudio Stjepana Dojčića, Ludbrežanina, zbog pokušaja atentana na komesara Škrlica, negirajući ovaj anarhistički način borbe.
6. Marija Winter, *Ludbreg i okolica od početka XX. stoljeća do raspada Kraljevine Jugoslavije*. - *Podravski zbornik*, 1988, 30, 35.
7. U zbirci Radić u Arhivu Hrvatske pronašla sam bilježnice s upisanim pretplatnicima. Tu se nalaze slijedeća imena iz Podravine za ratne godine: Branko Štefo, Đurđevac (1919.), Cvekan Lovro, Ferinandovac (1863.) (1919.), Cerepinko Mato, Pitomača (1919.), Cizmak Tomo, Đelekovac (1918.), Delač Antun, Đurđevac 593 (1918.), Dolenec Tereza, Drnje 25 (1918.), Fučijaš Stjepan, Ferdinandovac (1919.), Gerić Josip, Kušan 29 kod Ludbrega (1919.), Gjuran Franjo, Kučan kod Ludbrega (1919.), Grgac Ivo, Đelekovac 126 (1918.), Grgić Valent, Virje 1402 (1916.), Grumerac Franjo, Kloštar Podravski (1917., 1918.), Halec Antun, Dubovica 35 kod M. Bukovca (1918.), Imbriovčan Mijo, Drnje (1918.), Jalžabetić Tomo, Đurđevac (1918.), Jantol Marko, Kapela kod M. Bukovca (1918.), Kišić Martin, Drnje 86 (1918.), Kosnica Štefan, Torčec 62 (1918.), Kovač Gjuro, Priles kod Ludbrega (1919.), Mesarić Adam, Pitomača (1919.), Mesgrov France, Virjanski Konaci (1918.), Sedmak Ivan, Đurđevac 1263 (1918.), Siladić Petar, Šemovec (1918.), Salamun Blaž, Novo Selo kod M. Bukovca (1918.), Štefanec Franjo, Kapela kod M. Bukovca (1918.), Vargović Josip, Koprivnica (1918.), Virag Blaž, Novo Selo kod M. Bukovca (1918.), Vraneš Stjepan, Bregi 155 (1916.), Weiss Gustav, Mali Bukovec (1918.), Zagorec Stjepan, Koprivnica (1917.).
8. S. Radić, *Moj politički životopis*, n. dj., 136.
9. Na ovim izborima dobio je Radić u Virju 572 glasa ili 99 % svih glasača, a u Mihaljancu svih 100 % (**Stjepan Krčmar**, narodni zastupnici za Virje između dva rata. - *Virje na razmeđu stoljeća*, III, Virje, 1987, 13.). Javlja se i prve pjesme posvećene Radiću tako piše Mara Matočec "Milome seljačkomu učitelju" / AH, Radić, kut. 1, sig. 267-8/, Luka Matkov "Oj Hrvatska zemljo mila" (HAZ, Radić, 482). u Koprivnici je kandidiran na ovim izborima Franjo Vrta, Tomo Jalžabetić u Đurđevcu, Stjepan Radić u svom Ludbregu, a dr. Rudolf Horvat, povjesničar kandidiran je u Srijemskoj županiji.
10. Mnogi seljaci su ovu Radićevu izjavu shvatili doslovno, pa je iz vojske pobjegao velik broj mladića iz Podravine, što je dalo priliku Ministarstvu vojske i mornarice da podnese prijave, koje su onda poslužile kao dokazni materijal protiv Radića koji je 1925. bio optužen radi veleizdaje.
11. AH, Zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, kut. 1082, sig. 1082-6-14-1921-10155.
12. Krizman, II, 565.
13. U arhivu Instituta za suvremenu povijest u Zagrebu u skupini VI. nalaze se podaci za izbore, pa bi analitički trebalo istražiti ovu problematiku.
14. Arhiv IZSP u Zagrebu, zbirka sudovi, 9/37. - fragmenti istrage o Radićevom prelasku granice.
15. Pjesme Podravaca Radiću trebalo bi možda posebno objaviti. Većina ih je upućena uredništvu **Doma**, pa te i nisam uvrstila u ovu seriju pisama. Tako Martin Pankarić iz Virja piše jednu pjesmu krajem 1923. (HAZ, Radić, 572), te gluhonijemi Balto Šajnić iz Novigrada Podravskog (HAZ, Radić, 531).
16. **M. Kolar - Dimitrijević**, *Put Stjepana Radića u Moskvu i pristup HRSS u Seljačku internacionalu*. - *Časopis za suvremenu povijest* 1972., br. 3, 7-30.
17. Veliki župan zagrebačke oblasti je u tom vremenu dr. Petar Zrelec, rođen u Đurđevcu 1874. On je bio veliki župan zagrebačke oblasti onda kada je vlast trebala poslušnog činovnika i u najteže vrijeme (1924. i 21.IX. - 5.XII.1928. te kao komesar 1929.).

II.

1. Josip Herenčić, Stjepanu Radiću¹

Rasinja, 18.VIII. 1895.

Dragi prijatelju!

Ti si se prenaglo u tvome listu², kad si me stao hvaliti radi moga lista. Sad bi me morao opet kudititi, jer eto ja sam predugo zategnuo odgovorom. U mislima pozabavih se katkad Tobom, ali šta koriste misli, ako se ne nastoje prikazati u očitovanju.

Iz toga negodovanja trglala me objava "Vienca" na pretplatu tvoje češke slovnice.³ U objavi tražiš predbrojnike do 1. rujnoga, pa da ne zakasnim ili daj bože da budem na prevagi treće stotine, smjerno pristupam k Tebi i molim Te, da i moju malenkost ubrojiš među glasove predbrojbe. Ti mi ni u listu ne pisa, a ni u Viencu ne čitah, tražiš li predbrojbu unaprijed ili sa poduzećem. Želiš li potpisa samo a Ti mi šalji arak predbrojbe. Može li se bez toga obaviti, te je dostatan i glas (a moja riječ vrijedi) bit će bolje bez poštanskih troškova.

Imao bih jednu molbu, kojoj bi možda Ti mogao zadovoljiti, javivši mi, kamo da upravim pretplatu za društvo sv. Jeronima.⁴ Našla se dvojica - trojica krunaša prinosnika za to društvo, pa ne bih rado, da mi i te rijetke vrane uteknu ili poginu, pa bih rado da predbrojbu čim brže pošaljem, jer će možda kašnje biti prekasno, a ni ja ne ću biti kod kuće. Ja neznam gdje se nalazi tajništvo toga društva, pa molim Te javi mi Ti to.

Glede Tebe neznam ništa stalna reći, ne ćeš li morati radi absolutorija osobno biti prisutan kod upisivanja nove školske godine.⁵ Međutim saznat ću ja to u Pešti, pa ti odanle javiti. Ja već 1. rujna polazim gore, jerbo ću negdje oko 4.-5. imati ispite, pa moram.

Gentner⁶ je i meni tek jedanput pisao.

Zdravstvuj!

Tvoj Josi(ip) Herenčić, /župnik/.⁷

1. Arhiv Hrvatske, S. Radić, kut. 9, 24. Dokument je objavljen kod B. Krizman, *Korespondencija Stjepana Radića 1885.-1918*, I, Zagreb, 1972., 148, ali je ime krivo dešifrirano kao Herenčić. Herenčić je 1896. već zaposlen u Pešti kao pravnik (Krizman, I, 200).

2. Misli na pismo.

3. Slovnica i čitanka češkoga jezika, Zagreb, 1896.

4. Društvo sv. Jeronima izdavalo je knjige, uglavnom izražene katoličke orijentacije.

5. Radić je u tom vremenu radio kao instruktor djece grofa Tome Erdődia u Štakorovcu kraj Dugog Sela, a istovremeno se prijavio i kao slušatelj na poštanskom pravnom fakultetu, jer je već bio istjeran iz Praga.

6. Nisam uspjela odgonetnuti o kome se radi.

7. "Župnik" je nadopisano rukom M. Sporčića, koji je i formirao zbirku Radić, koja se danas nalazi u Arhivu Hrvatske u Zagrebu.

2. Svetimir Korporić - Stjepanu Radiću u Paris¹

Hlebine, 24.IV 1897.

Dragi i Ljubljeni moj!

Tvoje pismo od 15-og primio sam 19-og. Danas je 24, t.j. Gjurgjevo i eto ja Ti odgovaram. Čekao sam ne ću li za to vrieme dobiti željno očekivani Journal Economiste, no sve uzalud.

Nema ga te nema. Ponajprije odgovaram na stavljena 4 pitanja:

1. Mojjoj mamacu je nešto bolje - u opće bolje nego sam se nadao. Ja sam i za to došao kući, jer sam se bojao za nju.

2. Redakciju Misli² preuzet će u glavnom Heimrl³ poslije 30-og, kada ima ispit.

3. O radnjama znam toliko, koliko i Ti. Tebi su možda poslije pisali. Znam samo, da je Šarić⁴ zgotovio dio svoje radnje. A i to znam, da su mene u 4. broju ignorirali, što me je duboko potreslo.

4. Što se tiče financija, imati ćemo oko 250 for/inti/. Tako računam bar, a kako je točno, ne znam.

5. U Prag ću se vratiti valjda tek onda, kada će me zvati na stavnju.⁵

Kada se ne bi bojao, da ću pasti na ispitima rad neznanja češtine, išao bi do godine s Poljakom⁶ (on svakako hoće da ide?) u Krakov, da učim gospodarski tečaj.

Početak listopada, ne uzmu li me u vojnike, biti ću - nadam se - doctor universi iuris - pa ću početkom studenog u Paris, da učim Economiju i Financije,⁷ bude li novaca i uzme li me Obzor ili Domovina za dopisnika. Medjutim s Obzorom sam nesretan, već sam evo dva članka napisao za nj o hlebinskim nesnosnim prilikama na naročiti zahtjev kumov, koji je članke i odobrio, i drugi pače poprati pismom na Mazzuru⁸, no ne tiskaše ih do sada. Možda da nas od "Misli" hoće boykotovati, kao što se sve nekako čini. Tako Obzor već 2 put upozoruje čitatelje na krasni i zaokruženi članak u Viencu o (čitaj: prof) Hrv. Misli.

Za Tocquevilla⁹ ću Ti slati skorim novca, za Beaulieu-a¹⁰ bi mogao tek u lipnju ili srpnju. Istrošio sam se a i juridičkih sam si knjiga naručio. Tako da baš nemam više.

Kada budeš zgotovio Tvoj dio o državi i ustavu, javi mi odmah a možda i red misli. Ja se nikako ne mogu odlučiti da počnem svoj dio.¹¹ Sutra ću početi svakako - ma da me je strâ - pa ću gotovo slati Tvome bratu,¹² neka dodaje na strani, što on misli. A zajedno će onda slati ili Tebi - ako bude vremena - ili u Prag. Ma da se sve moguće zlo kod nas čini i još i Frankov kandidat se umiešao, ipak se nadaju da će Vrbanić proći.¹³ Medjutim ljudi mnogo trpe od zuluma činovnika. To je već odurno što rade neki. - Lorković¹⁴ ni meni ne piše. - Mamica i kum Te srdačno pozdravljaju.

Bog s Tobom Sveto

Piši kakovi su Francuzi. Čim se bave, o čem misle - što ciene mnogo - poznaš li i Francuskinja? Jesu li Pariskinje liepe? Jesi li bio kod Leger-a¹⁵ - Bogišića¹⁶ - gdje drugdje?

1. B. Krizman, I, 269-270. Radić se u to vrijeme nalazio u Parizu. S Korporičem je Radić studirao u Pragu, i očuvana su i četiri pisma Korporića iz Praga Radiću iz 1896. u kojima ga obavještava o zbivanjima među našim studentima. Korporić se bavio i pisanjem, te je bio u uredništvu časopisa "Hrvatska misao", koji je pokrenuo Radić s grupom studenata u Pragu, i gdje je Ceh Franjo Hlaváček samo formalno figurirao kao urednik. Korporić je bio član upravnog odbora Hrvatske pučke seljačke stranke 1904. i urednik Hrvatskih novina, koje su počele izlaziti u Virju 1905., iako je formalno urednik bio Peroslav Ljubić, koji je uređivao ranije Podravec od 1893.

2. Hrvatska misao.

3. Milan Heimrl, optužen također prilikom spaljivanja zastave 1895. a isto se nalazi u uredništvu Hrvatske misli.

4. Milan Šarić, isto kao Heimrl.

5. Vojni pregled radi primanja u određeni rod vojske i proglašenja sposobnim.

6. Franjo Poljak (Draganić, 1877-Beograd, 1928) isto optužen zbog zastave. Studirao u Pragu i u Beču, i završio studij agronomije. Od 1908 do 1920. narodni zastupnik, za agrarnu reformu u Protićevoj vladi, te zastupao radikalnu provedbu agrarne reforme i tako onemogućio plemićima Hrv. zagarja da se prilagode novim uvjetima. Od 1905. do 1924. bio je i direktor Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, te je upropastio to društvo namećući mu suviše velike financijske obveze oko slanja hrane u Srbiju.

7. Misli dakako na Visoku školu političkih nauka u Parizu, gdje se Radić već nalazio i od kojega je očekivao Journal Economist, najugledniji zapadnoevropski ekonomski časopis.

8. Šime Mazzura (1840-1918), jedan od osnivača Neodvisne narodne stranke i član Sabora, te suradnik Pozora. Bio je branilac u procesu protiv S. Radića i drugova zbog spaljivanja mađarske zastave.

9. Alexis Clérel de Tocqueville (1805-1859), francuski političar i povjesničar, koji se bavio proučavanjem američke demokracije upozorivši na socijalni faktor.

10. Anatol Leroy Beaulieu (1843-1916) profesor na Visokoj školi političke znanosti u Parizu. On je 1899. pohvalio

diplomsku radnju Radića "Savremena Hrvatska i južni Slaveni".

11. Očito se radi o zajedničkom članku za Hrvatsku misao.

12. Antunu Radiću.

13. Govori o izborima u Ludbregu. Dr Fran Vrbanić bio je kandidat opozicije.

14. Ivan Lorković (Zagreb, 1876 - Zagreb, 1926) jedan od istaknutih predstavnika Ujedinjene hrvatske i srpske akademske omladine, koja upravo 1897. objavljuje almanah **Narodna misao**.

15. Louis Leger (1843-1923), francuski slavist koji je proučavao povijest Slavena i putovao po slavenskim zemljama.

16. Baltazar Bogišić (Cavtat, 1834. - Rijeka, 1908.), pravnik i naučni radnik koji izradio građanski zakonik za Crnu Goru. Bogišić je 1897. već napustio ministarski položaj i živio u Parizu.

3. Svetimir Korporić - Stjepanu Radiću u Laussannu u Švicarsku.¹

Hlebine, 3.IX 97.

12 sati u noći!

Dragi i mili moj!

Upravo elementarna radost obuzela me, kad sam čitao Tvoj - Vaš list. Strašno me je veselilo, da ima neko, ko je sretan i tako blizo meni.² Još sada uživam u onom svom prvom ushitu. Uvijek mislim: Gle ima još ljudi, koji se vole, da se vole i jer se vole. Hvalim Bogu, što ste mi dali primjer pa mi je i opet lakše. Ja ne znam, oko mene i u meni je sve nekako pusto, niko mi nije bliz pa ni oni, koji bi mi morali biti. Možda si Ti jedini, koga pravo volim ali i to više iz računa, svojim umom. Sve se pitam, što bi bilo i kako, kad bi Tebe odjedared nestalo. Čini mi se, da bi naš križni put bez Tebe za puno slika se povećao. Često sam mislio, da bi ja kraj Tebe bio, da bi Te morao izliječiti, jednostavno bi ozdravio - morao bi ozdraviti, jer bi ja tako htio. I nikako drukčije ne bi moglo da bude. I čudno, dok sam ja tako mislio, jednako sam ostajao kod kuće i mirno učio i provodio svoj jednolični život. A nisam ni posmislio, da ima neko, ko još više želi, da Ti ozdraviš, da je taj neko štedio, samo da uspješno moće uzveljeti - a ja sam "rasipao" - i da mu je napokon i uspjelo, ako ništa, a ono barem da Te prizdravi, jer zdrav nisi, kad sam ni ne pišeš više.³ Eto ovako bi mogao izvesti, da Te ni ne ljubim, a nije to, nego eto što. Marinka uvijek o tom misli, kako će s Tobom za uvijek biti, a ja to ne ću, dakle: Njoj si Ti za sada svrha - smisao života, meni nisi; i zbilja ja mislim i ob ovom i ob onom pa i o Tebi često mislim, ali ne **jedino** o Tebi. Pa kako se mišlju čuvstvo hrani i jača, tako eto nužno Marankina ljubav raste i ostavlja moju za sobom. Normalno ljubav između jednoga spola manja je od one muža i žene. Tako matematika, a puno ih ima, koji vele, da je protivno. A danas u svijetu mnogo toga preokrenuto. Ti si poželio, da pišem i evo ja pišem. Razlika je među nama: Ti vidiš nove ljude, nove prilike, a to sve radja nove misli i nazore, dok ja baš ničega ne doživljavam, a bome ni ne mislim toga mnogo. Jedini intermezzo, što sam bio u Karlovcu i odanle sa Šešeljem na Plitvičkim jezerima. No i tu opažam, da sam dobrano otupio. Moj zanos za prirodu puno je manji, nego pred ono nekoliko godina. Uza sve to, izabrah si mjesto uz jezero Galovac, gdje ću sagraditi vilu, kad budem - ministar, ili - kad se bogato oženim. Bog zna, da li se Dragan ljuti, ništa mi ne piše. Žao mi je, bio sam mu gost. Da nisam možda zlu uspomenu ostavio. Još mi je uvijek stalo, da ne bi neki ljudi zlo mislili o meni, t.j. oni, do kojih ja nešto držim. Tebe se živo sjećaju. Pripoviedale su o Tebi.⁴ Da zna Marinka, ljutila bi se možda. Odviše si ljubio ručice i prstiće na njima... U ostalom tako je sam običaj u "haut mondu". Tu mi se najviše svidja Grof Montebello!

Nije čudo, što ne znaš mnogo o našem sastanku. Trajao je doduše 2 dana, no sve smo vrijeme potrošili na "Državno pravo". Bertić⁵ najme i ja branili smo žestoko Drž/avno/ pravo, dok su svi ostali bili proti njemu, napose Srbi. Meni je žao, ja sam se ponudio Pražanima, da ću za 7 broj napisat svoje mnijenje o Drž/avnom/ pravu, no nije im bilo po volji, i tako sam se

evo na sastanku morao izjašnjavati. Tu svoju dužnost ispunio sam tako savršeno, da sam svima bio dosadan pa su oni, koji su držali do mene mnogo rad mojega članka - u ostalom čini se bez pravoga razloga - "izgubili svaki pojam" o meni. Tvoj brat, koji me je lane slušao, za stalno bi rekao: Gle čudo se dogodilo, razriješio mu se jezik. U ostalom Bog zna, dali bi tako rekao.

Što misliš, da ne će Stari proti mana: Možda, ako ćemo onako, kako oni, t.j. politiku i opet politiku - formalnu. Ako budemo i dalje Gjalskima⁶ prigovarali, što zagledaju djevojčice por šušire... onda teško.

Piši, hoće li opet u Paris i misliš li ondje svršiti pol(itičku) školu. Mene je strah, da ne ću moći za Tobom. Jednostavno, ne ću imati novaca, a malo sam praktičan, da ih makar zaslužim. - Međutim to je daleko. Ožujak je bliže a bome i l. rigoroz.⁷ Da, molim Te, daj opet piši, ako si možda već pisao, Krištofu,⁸ neka mi šalje Corpus luris i Heumannov rječnik.⁹ Meni je neophodno potreban, a on ga i onako ne čita - napokon je već 17. mjesec. Ocu ne mogu pisati, ostaje dakle, da ga tužim sudbeno, a to je škandal, pa mi je to i teško, jer ga rado imam i lane mi je veliku uslugu učinio. Molim Te daj to izravnoj.

Opitaj se, da li nije možda koji zakonik, građanski ili kazneni ili postupak u Ženevi ili Zürichu, koji bi bio glasovit svojom vrijednosti pa mi piši. Za doktorat mi treba komparativni študij, a ja bi se volio pripremiti, kako valja. Javi mi i knjižaru, jer sada nemam novaca. Za to ni Tebi ne šaljem. Sam nemam ništa, a mama mi je već i odviše dala. Kum pak ništa, - zato bieda i opet bieda. - Kad budem malo imao, sjetit ću Te se, kako je rekao razbojnik: "Spomeni se mene, kad budeš u svom kraljevstvu."

Ja revno čitam Randu¹⁰. Ipak ide polako. Morat ću više raditi, 3 ure, to nije dosta. A teško mi je, da baš ništa drugo ne čitam. A rado bi engleski dotjerao. Sad baš ni ne mogu pravo da radim. Uvijek je liepo vrieme, pa se mnogo vani bavim. Samo kupanjem - uračunav i vožnju - gubim na dan gotovo 4 sata. Moj je pas narasao, pa imam s njim veliko veselje. Moram s njim plivati preko ciele Drave. Danas sam na pr. plivao s njim preko 2 rukava i preko matice i uz to preko 2 široka jarka. Eto tako čovjek zdravlje služi! A kolika je već to radost, da se jedan put onako od srca naždereš. Pa je tako kod mene svaki dan. Ipak se ništa ne debljam. Tek mi mišičje jača. U opće osjećam neku potrebu, da postanem snažan tielom, da tako u neke pokrijem, što mi inače od tiela traljavo i neugodno. - Mislim, da svaki čovjek treba da u nečem od svoga uživa. A sada mogu, kad sam izmakao svomu strahu - puški¹¹ - za uvijek. - Donle sam se suzdržavao, a sad će dakako teže napried, jer sam već dobom odmakao. - Često se spominjem nekoga Stankovića iz Varaždina. Tomu bi lice zasjalo, kad bi se počelo govoriti o jakosti. Samo bi pogledao svoje mišice i bio bi sretan,... i oko kao da mu je tražilo žrtvu - za njega dakako puk objekt za demonstriranje - medicinar je.

Da ne budeš i Ti žrtva, svršavam, i molim se Bogu, kao što svakim večerom, neka Te on čuva. I veliki i mali i silni i slabi, svi smo pred njim mali, svi trebamo, da nas On štiti i čuva. Bože, čuvaj nas!

Mamica i kum Te liepo, liepo pozdravljaju.

Uz hiljadu zagrljaja

Brat Tvoj i prijatelj

Sveto

Liepo, liepo pozdravi Marinku. Čisto sam ponosan, što je pismo njenom rukom pisano. Bog zna, kad ću ja imati Marinku? - Da li je Dobžanski¹² još u Lausanni. - Ko je još od naših ili Srba?

1. Krizman, I, 286-288. Radić je ljeta 1897. proveo u Švicarskoj gdje su se održavali besplatni tečajevi francuskog jezika.

2. Misli na zaruke Radića s učiteljicom Marijom (Marinkom) Dvorákovom, koju je poznao još 1894. i s kojom se vjenčao u jesen 1898. u Pragu.

3. Radić je u to vrijeme imao velikih poteškoća s očima od kojih je patio čitav život, te je na kraju bio gotovo slijep.
4. S. Radić je četvrti razred gimnazije polazio u Rakovcu u Karlovcu.
5. Živan Bertić (Kukujević 1875) bio je također član uredništva časopisa Hrvatska misao. Kasnije je radio kao odvjetnik u Zemunu.
6. Gajski je pod imenom Ljubomir Babić bio do 1898. ugledni činovnik, a tada je kao protivnik madjaronstva bio otpušten.
7. Prvi rigoroz bio je prvi od tri ispita koja je morao položiti svaki pravnik.
8. H.G. Heumann pravni pisac i autor "Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts, Jena, 1895.
9. Milan Krištof (Klanjac, 1872 - Zagreb, 1927) bio je također sudionik paljenja mađarske zastave u Zagrebu 1895. Završio je visoku gospodarsku školu u Hohenzeimu i više godina bio je urednik Gospodarskog lista u Zagrebu.
10. Antonin Randa (1834.-1914.), češki pravnik i sveučilišni profesor.
11. Korporić je očito na stavniji proglašen nesposobnim.
12. Ivan Dobžanski optužen u procesu zbog spaljivanja mađarske zastave.

4. Svetimir Korporić - Stjepanu Radiću u Zemun.¹

Hlebine, 15.XI.1900

Dragi Stjepane!

Oba Tvoja /pisma/ primio sam. Zahvaljujem Ti od srca za Tvoju dobrovolju, no kako vidim, Ti me nisi razumio pravo: To, što Ti meni u zadnjem listu u trećoj Točki savjetuješ, da idem u Prag praktimirati, ovo sam ja pred šest tjedana htio sebi u Pragu isposlovati i makar da sam htio 6 mjeseci badava raditi i makar da sam trčao od nemila do nedraga, ipak nisam mogao ništa napraviti. I to sam Ti pisao, da su me u Prumyslovoj banci i Pražskoj uvernoj, prije Kolinskoj banci, izravno odbili, a da me u Živnostenskoj već šest tjedana za nos vode, sad mi pišu, da će biti u utorak sjednica, sad opet u petak i tako neprestance. Za to vrlo iznenadjuje Tvoja uvjerenost, da će me već za 8-10 dana primiti u banku u Pragu (koju?) i da će mi odmah dati 50 forinti mjesečno.

Ja ni to nisam htio, da odmah u Beogradu dobim 2000 for/inti/. Ja sam samo praxu htio da stečem u Beogradu, pošto mi "Slované" u Pragu za to nisu dali prilike i bio bi se zadovoljio sa 100 dinara na mjesec. I tomu sam se nadao za to, jer su dva sasvim nesposobna moja druga Srbi iz Beograda na osnovu svršene trg/ovačke/ škole odmah dobili u Komercijal-banci po 75 dinara mjesečno.² Ne diram tim o njihove sposobnosti od prirode, već pišem samo i nesposobnosti njihovoj za bankovnu službu rad premaloga njihova znanja. Znam, da je to za to, što su oni Srbi, no baš za to mislio sam, da bi trebalo, da me ko preporuči i da im razloži, za što ja trebam tu praxu.

Međutim ja Ti šaljem priepis diplome vlastoručni, no neovjerovljeni kako si mi pisao. Točan priepis svjedodžbe Ti ne mogu slati, jer je dosad svjedodžba bila u Živnost/enskoj/ banci, i tek sam po nju pisao. Šaljem Ti za to samo materijalni dio svjedodžbe, t.j. note iz pojedinih predmeta. Za razjašnjenje: najviša je nota "sehr gut". Kod Kaufmann/isches/ Rechnen, doppelte italienische Buchführung, Deutsche Sprache i Deutsche Korrespondenz, ne daje se principiuelno nikomu "sehr gut". Molbenicu ne ću pisati, jer ne znam koja će motivacija biti u danom slučaju najbolja, eventualno treba li uopće kakova motivacija. A opet nisam siguran, da bi dobro bilo bez motivacije. Ipak sam se predomislio i napisat ću kratku molbu. Izvoli sada s tim načiniti, kako najbolje znaš. Ja bi rada u Prag, no molim Te, ako nisi sasvim stalan, da ću dobiti mjesto sa 50 for/inti/ nemoj me izlagati opetovanoj blamaži.

Ja ću medjutim slati takodjer molbu u Bosnu za Zemaljsku banku,³ gdje je već namješten Pilar⁴ sa 800 for/inti/. No prije sam se upitao kod znanaca ondje, imali koje mjesto prazno. Ne bude li ništa, a Ti u Srbiji ne budeš mogao ni mjesto sa mjesečnih 100 dinara za me dobiti, ići ću u Bosnu k sudu. Ne mogu više pisati, jer je poštar već blizu.

Mama, koja već 12 dan leži u tuberkulozi, koja je po mnenju liečnika sazrela u tuberkuloznu

upalu te je vjerojatnost ozdravljenja 2:98. Liepo Te pozdravlja i Dragica i župnik.

Grli Te Tvoj Sveto,

kojega žalosnu situaciju možeš sebi predstaviti. Liep pozdrav Marinki i maloj.

Žalost bi bilo možda bolje, da ne šalješ, da ne bi morao biljegovati. Treba li žadost i biljega na nju, plati za me pa ću Ti vratiti. Ja u ostalom mislim, da ne treba.

Liep Pozdrav Nikoli.

1. **A. Krizman**, I, 359-60. *Stjepan Radić, kao i drugi saučesnici spaljivanja zastave 1895. na Jelačićevom trgu nisu se mogli nadati zaposlenju, barem ne lakom i brzom, pa to potvrđuje i Korporičev slučaj.*
2. *Poštanska Komercijalna banka počela je radom u Beogradu iste godine kada i Srpska kreditna banka, dakle 1883.*
3. *Zemaljska banka za Bosnu i Hercegovinu osnovana je 1895.*
4. *Dr. Ivo Pilar (Zagreb, 1874.-1933.). Srednju školu polazio u Zagrebu, pravo je studirao u Beču, a ekonomske nauke u Parizu. Do 1905. radio u raznim privrednim poduzećima, zatim kao advokat u Bosni, a od 1920. u Zagrebu. Pod pseud. L.v.Südländ objavio "Die südslawische Frage und der Weltkrieg", Wien 1917. i niz drugih radova. Bio je podpredsjednik Sociološkog društva u Zagrebu.*

5. Peroslav Ljubić, urednik Hrvatskih novina - Stjepanu Radiću.¹

V/irje/, 22.8.906.

Velecijeni prijatelju,

Čudim se, da mi za ovaj broj ne poslaste ni redka. A i g. brat nije ništa poslao ni posljednji ni ovaj puta, a držali ste tri skupštine.

Za "Hrv. Misao"² nisam Vam mogao dati otisnuti osnovu, jer je već slog razložen bio.

Nikinačka skupština mora da je dobro uspjela, kad "Srbobran" onako hladno piše.³

Ja putujem takodjer u Sofiju; ako me samo ne budu držali za uhodu. Ovdješnje štedionice⁴ dadoše mi putni trošak, pa sam se za to sklonuo.

Molim Vas, da mi za sljedeći broj pošaljete što više gradiva, jer mene ne će biti do 30.8. kod kuće; no zato će biti sve u najboljem redu. Zamolite u moje ime g. brata da napiše štogod političih i domaćih viesti za sljedeći broj.

Budem li 24. išao jutarnjim vlakom iz Koprivnice, onda ću Vas pohoditi.

Žagarov⁵ prijedlog glede slagaćih strojeva ne smije se nipošto uvažiti. Takav "luksus" mi si ne smijemo nipošto dozvoliti. U ostalom o tom ćemo još govoriti, a meni je svejedno, ne će li se i moj savjet poslušati!

Prilažem Vam pismo našeg pristaše Poljaka Plkora iz St. Petrovog sela, ako dospijete, izvolite mu Vi odgovoriti.

Rukoljub gospodji, Vas pozdravlja odani Vam Ljubić.

1. **Krizman**, I, 427. *Peroslav Ljubić bio je izdavač, tiskar i formalni urednik lista Hrvatske novine, koje su od 1905. do 1906. izlazile u Virju kao Radićeve novine za ovo područje, te u broju 50 od 14.XII. 1905. imaju naznačeno da hrvatskim novinama ravna glavni odbor Hrvatske pučke seljačke stranke. Iako su novine izlazile do 1912. one poslije 1906. nisu organ stranke i od br. 50 od 10.XII 1908. one nose podnaslov "Samostalno demokratsko glasilo". Očito se Ljubić razišao s braćom Radićima i priklonio Hrvatsko-srpskoj koaliciji.*
2. *Casopis "Hrvatska misao" počeo je Radić izdavati u jesen 1902. u Zagrebu, ali čini se da su neki brojevi odštampani u Ljubićevoj tiskari u Virju. Tako je tu odštampan i Program stranke 1904., ali je slog bio uskoro po štampanju rastepen.*
3. *Srbobran je bio glasilo Srpske samostalne stranke u Hrvatskoj i počeo je izlaziti u Zagrebu 1884. Kao i Radićev "Dom" i "Srbobran" je bio glasilo opozicije, ali jasno s oprečnih gledišta.*
4. *Virje je imalo čak dvije štedionice.*
5. *Bogdan Žagar, trgovac u Ogulinu, član glavnog odbora Hrvatske pučke seljačke stranke 1906.*

6. Peroslav Ljubić - Stjepanu Radiću u Zagreb.¹

Virje, /bez godine i datuma/

Dragi gospodine i prijatelju,

Niste mi javili, iako sam Vas molio, pa sam tako istom danas saznao sve iz "Doma".² Čudim se, da ste meni opredielili baš Koprivnicu, gdje nisam držao nikada nijednoga sastanka i gdje uobće nemam baš nikakviz ni političkih ni privatnih veza bilo s kime. A zar da sada, gdje mi se je ionako boriti i sa drugim poteškoćama, idem u taj kotar i da si stvaram "terrain"?

Ja sam Vas izrično molio, da mi pustite Kloštar, a imadem za to važnih i temeljitih razloga. U tom me kotaru posvuda poznadu, a držao sam gotovo u svakom mjestu sastanke i skupštine, a računam mnogo i na nesložnost, koja vlada u Gjurgjevcu, što bi mi moglo biti vrlo u prilog.

Ne mogu nipošto primiti kandidature u Koprivnici, pa Vas molim, da stvar primienite i to sada, da dr. Krištof³ kandidira u Novigradu, u Koprivnici koji seljak iz občine sokolovačke, a meni ostavite Kloštar. Nemojte misliti, da je Kloštar sjegurao, prem bude li 4-5 kandidata,⁴ moglo bi se dogoditi i to čudo, pa da budem ja izabran. No u tom slučaju, moja Vam poštena rieč, da odstupam i da prepuštam taj kotar Vama ili g. bratu, ako ne biste Vi billi nigdje izabrano. O sjegurnosti nema ni govora, no velim, u slučaju više kandidata, moglo bi se i to čudo dogoditi.

Kolikogod sam bio za pošten sporazum sa str/ankom/ prava, u toliko mi je sada drago, da se nismo dali "žedni preko vode". Istina, imade i mnogo naših pristaša ovdje, koji će izgubiti svaku nadu u našu stvar ako ne bude možda nitko od nas i ovaj puta izabran, ali valjda dugo tako ne može biti. Najmanja promjena izbornoga reda jamči nam i pobjedu.

U Virju prilike strašne. Frankovac bi mogao dobiti i do 45 glasova iz samoga Virja. Do 40 izbornika potpisao Frankovu kandidaturu! Razjasnio sam u "Hrv. Novinama" kako je do toga došlo, što medjutim Vi znadete. No izabran ne može još navieke biti, samo ćemo mi morati biti žrtva. Kandidatura dra Krištofa u Novomgradu učiniti će vrlo dobar dojam i na druge izbornike i pučanstvo, pa Vam preporučam, da on ovdje kandidira.

Inače ništa osobita. Dr. Šuperina nije mi mogao pomoći. Znam, tepko je danas to. Stvar još nisam uredio, morati će opet k židovu.⁵

Ponovno Vas molim, da glede moje kandidature stvorite drugi zaključak i da to javite u "Domu".

Odgovorite mi, molim Vas, sa par rieči!

Vaš P. Ljubić

1. Historijski arhiv u Zagrebu, Zbirka S. Radića, A-7/21.

2. U Zagrebu izlazi kao strančako glasilo od 1906. "Dom", a u Virju još uvijek izlaze proradićevske, ali skrećuće prema hrvatsko-srpskoj koaliciji Ljubićeve "Hrvatske novine".

3. Milan Krištof, agronom. (Klanjec, 1872. - Zagreb, 1927.)

4. Više kandidata umanjivalo je izbornu kvotu.

5. Ljubić je imao velikih financijskih problema, pa se obratio i na Benjamina Šuperinu, sisačkog odvjetnika i člana privremenog glavnog odbora Hrvatske pučke seljačke stranke radi dobijanja kredita.

7. Tomo Sisek iz Gorice - Stjepanu Radiću.¹

Gorica, Dneva 19/12 1907

Veleučenom Gospodinu pretседniku h/rvatske/ p/učke/ s/eljačke/ s/tranke/

Javljam ja Sisek Tomo iz Gorice ovo kako je bio pouzdani sastanak u Gorici dne 17/11. Nisem bio nikako mogući objaviti za sve kakoje nego evo sada sem si ovršio moju regulaciju u vinogradu pak stoga sada vam javim dasu one knjižice kod mene koje su bile u svetom Gjurgju² i ja sem jih prodao 8 komada i evo vam javim da šaljem novaca za knjige, i onda smo mi pristaše sabrali 8 kruna za putni trošak vama, ali kat je bilo sve drugač nisme mogli vam to svoto predati. Nego nadale molim vas ako bi kako bilo moguće gde ovgje održati kako/v/ sastanak, onda bi ove ostale knjige prodali, pri meni na Gorici, hvala bogu, sve je u seljačko/j/ stranko, i ist i onaj zabrani sa pedeset toje Tomo Mikuljec.

Nego molim vas gospodine pretседnik da mi blagoizvolite poslati jedan koncept za pisanje molbe na oblast, ovgje oko mene ljudi bi radi da zazovemo Veliko skupštino, da bi nam opet došli u našu sredino Vi gospodine i može biti bi i nadalje se moglo koliko razviti naša stranka. Kajti mene pitaju i ovi naši pravoslavni općinari kada ćete vi doći megju nas da i oni bi željeli čuti nešto o stranki.

Nadale na sastanku je Stjepan Andrašec u nas zamoljio za ono knjigo Moderno kolonizaciju i slaveni³, pak ako ju još niste nabavili onda vas molim da pošalete dve, još jedan drugi bi željio takoj ovakuvo knjigo pak će ju zajedno poslati novaca i ako bi moguće nebi bilo moći dobiti onda nam javite. Nadale vam javim da sam naručio božičnice⁴ iiliti kalendare 11 koma/da/ i poslao sem novce, ali imao sem put u Koprivnicu, pak sem metnuo na poštu u Koprivnici sve skupa novac i naručbo, ali naručba glasi na zadnju poštu u Rasinju, i na moje ime Tomo Sisek Gorica.

Ovdi pako želim vam po našem seljačkom običaju da vam izrečem malu čestitku k ovim Velikim blagdani dabi Dragi bog i novorogjeni kralj podeljio vama i vašuj milostivi gospoji i vašoj dečici, /da/ zdravo i Veselo obavite ove Velike blagdane i novo godino. A napokon po novoj godini bolji i sretniji bili vi sa vašom Obiteljum, a takogjer naša seljačka stranka bila bole proširena.

Bog nas poživi i zdravo održi, na to/m/ mlado/m/ letu podelji nam svega obilja. Zbogom do Vigjenja

Tomo Sisek

Za knjige i za putni trošek ukupno 6 kruna, ako se bude dalo ja ču prodati i raspacitati više knjižica.

1. B. Krizman, II, 746-7. Pisano rukom.

2. Vjerojatno misli na program i tumač Radićeve stranke, koja je izašla 1905. pod nazivom "Hrvatska pučka seljačka stranka" u 10.000 primjeraka. Sisekovo pismo pokazuje kako je teško bilo širiti ideje stranke i koliko je napora i suradnika trebalo da se stranka proširi.

3. S. Radić "Moderna kolonizacija i Slaveni", Zagreb 1904. izd. Matice hrvatske.

4. "Božičnica za god. 1908" je prva takova knjiga, a izašla je 1907. g.

8. Matija Cik iz Virja - Stjepanu Radiću u Zagreb.¹

Virje, 20.11.1910.

Velemožni gospodine!

Radi mojih kućnih prilika zapriečen sam doći na sjednicu glavnog odbora hr/vatske/ p/učke/ s/elječke/ s/tranke/, te u cjelosti odobravam rad i sporazum sa preuzvišenim g. banom² iz razloga ovih:

1. Jerbo sam osviedočen da sve do sada stranke nisu htjele ozbiljno ni čuti za seljaštvo, a kamo li priznati nam pravo, koje gospoda od davna uživaju.

2. Jerbo sve opozicionalne stranke vikale su na vladu i obstrukciju vodile proti vladi, samo da su narodu zasliepile oči, a poslie su pristale na sve što je vlada htjela, ali su zato izhodile korist za svoje pojedine osobe, naravski gospodu i bogatije seljake koji su imali pravo glasa.

3. Jerbo se za sada drugačije nemože pomoći seljačkom narodu, a mi nemožemo i nećemo čekati, kako Franko furtimaši³ naučaju, dok dobimo većinu onda ćemo i vam seljakom pomoći, a Vi g/ospodo/ narodni zastupnici, vi po mojem shvaćanju nebi bili prijatelji seljačkog naroda, kad Vi nebi htjeli poduprieti vladu, kad vlada hoće da pomogne seljačkom narodu, samo budite oprezni i zahtjevajte, da oni uvjeti koje ste stavili g. banu budu u istinu i izvedeni.

4. Jerbo naš seljački narod ne žalost još nije dosta prosvijećen da bi upoznao svoju vrijednost i snagu, jerbo se još još /daje/ kojekakvim gospodskim političkim špekulantima za povući, lahko bi bilo, da mi seljaci dobro progledamo, i u sabor pošaljemo većinu zastupnika h/rvatske/ p/učke/ s/eljačke/ s/tranke/ onda bi mi imali seljačku vladu, onda ne bi trebali ničije pomoći, ali se za sada drugačije nemože, već tako kako ste Vi narodni zastupnici H.p.s.s. uglavili sa g. banom, a dok bude seljački narod vidio Vaš rad u saboru, da radite dobro i koristno po seljačtvu, onda će svi biti za seljačku stranku, jerbo sada svi seljaci drugih političkih stranki govore, ako budu zastupnici selj/ačke/ stranke radili u saboru po nas seljake mi budemo svi za selj. stranku; jerbo su nas gospoda dosta varala, i daj bože da tako bude čim prije, a nas koji smo pristaše selj. stranke od prije, naće će biti da raztumačimo drugim seljacima, da ban vlada i nagodba,⁴ da je to gospodi od opozicije samo strašilo, kojim straše seljački narod i time ga zavedu da netraži svoje seljačko pravo.

Odobravam sve zaključke glavnog odbora h/rvatske/ p/učke/ s/eljačke/ s/tranke/ i molim Vas da ovo moje pismo uzmete na znanje, te ako Vas je volja i ako nadjete za shodno možete ga pročitati na sjednici glavnog odbora.

Bog blagoslovio Vaš rad, te primite prijateljski pozdrav.

Vjera u boga i seljačka sloga.

Matija Cik

seljak, član glavnog odbora h.p.s.s.

1. HAZ, Radić, A-8/2-8. Pisano rukom.

2. Dr. Nikola Tomasić (Zagreb, 1864. - Treščerovac kod Ozlja, 1918.) bio je ban od početka 1910. do 1912. i pro mijenio je izborni zakon, dozvolivši učestvovanje na izborima većem broju seljaka. Kao pravni historičar Tomasić je branio hrvatsko državno pravo, no kao političar je branio liniju Khuena.

3. Misli na poziv Frankove stranke prava da Radićevci za njih glasaju.

4. Misli na hrvatsko-ugarsku nagodbu iz 1868. koja nema nikakove odredbe o izvorima, iako su njene financijske odluke, usprkos revizijama, još uvijek bile na štetu Hrvatske.

9. Mato Petrović iz Starigrada - Stjepanu Radiću.¹

U Starigradu dne 15.12.1910.

Gospodo! - ne valja Vam posao!

Kako sam dosljedni pratilac naše ponajviše tužne hrv. politike - tako mi je i to jako dobro poznato da su si naša njekoja gospoda upravo kao za glavnu brigu i nastojanje preduzela, - da Stj. Radića kao glavnog osnivača h/rvatske/ p/učke/ s/eljačke/ s/tranke na sve moguće načine napadaju, da njegovo patriotsko djelovanje za hrvatski a napose selj. narod čim bolje omalovaže i izvrate, - a time i takovim načinom h/rvatskoj/ p/učkoj/ s/eljačkoj/ stranci čim više školde, - daju oslabe a ponajradije ako bi im uspjelo i - unište.

U pomenutom smislu protiv g. Radića već sam i dosada u raznim novinama tako rekuć bezbroj članaka čitao; - Nu moj teški seljačko-gospodarski položaj zaustavio mi pero, - da i do sada nisam pismeno prigovorio, - i presudio nepatriotički posao pomenute gospode! - no čitajući u Hrv/atskoj/ podr/avskoj/ straži² pod br. 48 - 10. prosinca članak "**Radićevo op-sjenjivanje**", a isto sam mogao ubrzo opaziti da i njekoje druge novine ovu zgodu uhvatile, pa u složnu hajku udri pisati i prepisivati samo da im uspjeh bude što bolji i sigurniji protiv g. Radića, a dosljedno h.p.s. stranke. I taj najnoviji korak pomenute gospode kao da mi dolijao posudu strpljivosti, i ponukao me da se latim pera, - i dokažem takovoj gospodi, kako ipak uz svu njihovu mudriju stoje **na krivom putu**, i da im takav ne valja posao!

Štovana Gospodo! - pod pomenutim čl/ankom/ pišete i prepisivate - kojim pisanjem nastojite dokazati kao podpunu neistinitost za zaslugu Stj. Radića svega onoga što se u kraljev/skom/ pismu nalazi za poljodjelski stalež, - a za što temeljitiji dokaz prešućivate isto sličan kralj/ev/ dopis god. 1906. za kojeg velite da su ga bivši na vladi Magjaroni dali staviti, pače priznajete da je onaj od g. 1906. bio mnogo podpuniji i opširniji od ovoga 1910.-te.³ Ja se ovdje neću upuštati u duboku raspravu dali su u ljetošnji kralj/evski/ dopis doista samo nastojanjem Stj. Radića one korisne po selj/ački/ narod točke dospjele - kao što isto neću se boriti da pronadjem istinu dali su i u onaj g. 1906. kralj/ev/ dopis baš sami Magjaroni staviti dali? - Ali jedno je što pitam i zašto Vas štov/avana/ gospoda upravo za rieč hvatam, najme: **gdje ste bili i što ste radili Vi tada Gospodo**, kad onaj visoko cijenjeni od g. 1906. kralj. dopis uvažiti **niste htjeli!** - provesti ga **niste nastojali** ili valja da priznate /.../⁴ da niste bili prijatelji seljačkomu staležu da mu pomognete? - što više - prema iskazanim i po Vama /prikazanim/ okolnostima bili ste mu kako se iz svega vidi upravo neprijatelji, dok mu na poziv samog njegovog milostivog Veličanstva **pomoći niste htjeli!** Dakle niste htjeli pomoći poljodjel/skom/ staležu - staležu onomu kojem je i samo njegovo Veličanstvo u svojoj pravednosti pokazalo sklonost! Ili će Te se sad možda izgovarati, - a što si se na nas uzvikao i što od nas tražiš - nismo tada bili u većini da smo to provesti mogli! No izgovor Vam takav ovdje nevriedi, jer ako niste bili Vi u većini bili su Magjaroni za koje sami rekoste da su pomenuti kralj/ev/ dopis imali, - i **trebali ste ih samo na isti upozoriti - pozvati ih - te potrebu istog obrazložiti i stvar bi bila gotovo!** Dakle vidite da toga niste učinili! I zato isto jer ste imali krasne zgode da učinite nješto dobra za najbrojniji selj/ački/ narod - a ipak bili ste nehajni i niste htjeli, ostala je **opravdana ljaga ponajviše na Vama** što nije tada za pomenuti stalež ništa učinjeno!

I zato vidite **treba Radića** - treba i **seljačke stranke** - treba spremnih ljudih koji će se svojski zauzeti znati, - a i htjeti barem sada sa ponovnim kraljev/im/ dopisom tako okoristiti da pomenuti neostane onako samo pust na papiru neostane - glas vapijućeg u pustinji! - već po želji pravednog i milostivog njeg/ovog/ Velič/anstva/ kralja narodu poljodjelsko-seljačkomu stvaranjem korisnih zakonah i pravidah doista se pomaže!

Dakle poštov/ana/ Gospodo! Sada držim da sam Vam ovim dovoljno obrazložio i dokazao, - da Vam nevalja posao! - a nevalja Vam i zato što se i sami takovim nevaljalim i sebičnim poslom hvatate u vlastite svoje mreže i tučete se sami svojim oružjem! - I još bi me na posljedku znali zapitati: A što bi to Ti od nas rado da te čujemo! Evo i to ću Vam kazati:

1-vo. Ponajprije gledajte da sami svoju dokazanu Vam ljagu operete. - tj. sada svojski pristupite k nastojanju oko podizanja narodnoga blagostanja u zemlji još pretežito poljodjelskoj ponajprije postarate se za uredjenje odnosa selj/ačkog/ staleža, posjeda, kredita i nasljedna prava njegova - kako bi se olakšala sadašnjost, a osigurala budućnost tomu najbrojnijem staležu i t.d., i t.d. Jer ćete ovakovim ozdravljenjem domaćih narodnih odnošajah jedino i najsigurnije pospješiti ono djelovanje spram kojeg izvana zajednički stojimo, i koje Vam se priznaje od strane svakog hrvatskog otačbenika!

i 2-go. U poslu Domovinskom budite čim više nesebičniji - jer Domovina traži što više sloga a ne razdora. Manite se šugava posla klevete, razdora i opadanja, a priznajte svakom hrv/atskom/ patrioti njegovo zasluženost u narodu djelovanje - priznajte svima pa i Radiću i Srbima, /.../⁵ osobito dopisima koji bi izgledali izazovni ili drugim kojim načinom dirali u njihove vjerske i narodne osjećaje - jer se bojim da takov način mogao bi silno škoditi razvoju naše stranke. Ovo želim i napominjem stoga jer imadem prilike na svoje oči gledati - gdje seljački pravosl/avni/ narod upravo na neki vagi stoji između naše seljačke str/anke/ i gospodske koalicije⁶ dok se samo nedira u njega... međutim ako su i pravi i opravdan povod njihov/e/ gospode za oštija pisanja - ali ipak za račun ovih nižjih i nekrivih bilo bi **uputnije mnogo prešutjeti!**

Još mi mili predsjedniče i narod/ni/ zastupniče izvolite pozdraviti i mog **Vinka Lovrekovića**⁷ na kog upravo sada, kako sam od jedne pouzdane osobe u opć/inskom/ uredu razumiti mogao - vrebaju opć/inska/ gospoda kao mačak na miša - na svaki njegov kretaj, ako bi se pružila zgoda da na nj zaskoči, a to ponajvećma zato, što je isti naš Vinko digao bio svoj glas proti onoj Rauhovoj naredbi u pogledu kilometrinah **8** i misle, jer je digao glas proti - sada pako kao načelnik da će isto zagovarati.

U Starigradu kraj Koprivnice 15. prosinca 1910.

Mato Petrović, seljak i pristaša

h.p.s.s.

1. HAZ, Radić, 223. dopis pisan rukom.

2. Pravaši su pisali u **Hrvatskoj straži** koja je izlazila u Varaždinu.

3. Uoči izbora 1906. i 1910. izašli su reskripti Franje Josipa, no primijenjeni izborni zakon rezultat je velike akcije za opće pravo glasa 1907. godine.

4. Tekst je ponešto konfuzan, pa je donekle preuređen.

5. Isto.

6. Misli na hrvatsko-srpsku koaliciju koja je surađivala s Khuenom.

7. Vinko Lovreković (1873.-1937.), seljak iz Gornje Velike, izabran je već 1907. u sabor zajedno s Radićem, koji je dobio potrebne glasove u Ludbregu. Lovreković je izabran i za predsjednika Hrvatske seljačke tiskare.

10. Stjepan Madjar, povjerenik HSSS-a - Stjepanu Radiću.¹

Gjelekovac, 29. lipnja 1911.

Dopis

Štovana gospodo, ja vas pozdravljam kao seljačke zastupnike, kao porioce za seljačka prava i dao dragi Bog da bi vas bilo kod idući/h/ izborov pet puta veše,

1. Sad vam pako kažem od svoje strani vama je najbolje poznato, koji ste bili ovo kratko vrijeme u hrvatskom saboru, i vidjeli ste i čuli ste koje stranke su zastupnici barem nešta za seljačke potrebe, i koji su za seljački narod i domovino i cjelo carevino, š nima se sporazumiti i zajedno raditi kod svakog dobrobit naroda i domovine, ali naša seljačka stranka u nijedno drugo stranko stupit nesmiye, samo u sporazumu raditi.

2. Sad je poznato svakom pravednom seljaku koji nešta čita, koji su se zastupnici pokazali za nas seljake osobno i koji su za našo korist, a ostali su se pokazali da so za svoju osobno korist plačo služiti, a za sebe se brinoti, zato braćo širom nam mille domovine Hrvatske otvorite oči i pazite koda ćete birati u naš slavni Hrvatski sabor.

3. A sad braćo prosudite ovo. Kako je naš premislostivi Kralj Franjo Josip 1. u svojem pismo reškripto priznao i odobrio naše seljačke potrebe i zahteve seljački/h/ zastupnikov, a većina zastupnikov nisu hteli priznati, jer neznado jošte kad bude seljako bolje da će biti i njima bolje.

4. Kad sam pročitao članak da na 29. lipnja 1911, to jest na Petrovo poziva nas slavni i pravi vodja seljačke stranke, da se porazgovorimo kako ćemo dočekati budući/h/ izborov,

razveseljio sam se daću se moći vidjeti z braćom mile nam domovine Hrvatske s kojimi se jošte nikad vidio nisam, ali sam već 16 godina zaprečen baš ove četiri mjeseca, jer se bavim s takvim poslom s kojim veliko korist delam seljačtvu. Držim pastuhe, jer i to svaki ne može, jer bez toga mi seljaci živjeti ne možemo, jer kad je staro ždrebe kod nas 6 mjeseci dobi seljak za nje/g/ 250. i 300 forinti.²

Sad vas jošte jedanput sve pozdravljam, i živili svi skupa mnogo sretni/h/ godina, zbogom,

Stjepan Madjar, povjerenik
H/rvatske p/učke/ s/eljačke/ s/tranke/

1. HAZ, Radić, A-8/2-10. sig. 605. Dopis pisan rukom.

2. Madjar se izražava u staroj moneti. Naime poslije 1900 u prometu su krune.

11. Tomo Jalžabetić - Anti Radiću¹

Gjurgjevac 12/10 1911

Dragi doktore!

Pred nekoliko dana sam Ti sam razlagao u Zagrebu, kakove neprilike imadem sa mjenicama prigodom njihova dospjjetka. Danas moram nastavljati. Tvoja je mjenica prispjela, ali prigodom uređivanja iste, nadošlo se je na to, da ti niesi još do danas poslao novac za kamate. A, pošto si izpunio mjenicu sa dospjjetkom 19 listopada to je ista već dospjela za izkupljenje ili produljenje.

Vidiš sada, u kakovom sam položaju? Dodav k tomu, da mi je Dr Šuperina² javio, da je i ona kod Poljodjelske banke prosvjedovana a glasi na 2.700 kruna, to će i od ote na mene dobar dio otpasti.

Molim Te i zaklinjem, da pripošalješ odmah za kamat od 19 srpnja do 19 listopada 1911 - i za novo razdoblje da učiniš potrebne korake, kako bi se ovoj štedionici namirilo i mjenica Tvoja izkupila.

Ja sam u neprekidnoj neprilici. I još ih se nadje, koji mi se rugaju, da jamrujem. Ti mi pišeš, da je ovo borba. Jest borba sa mjenicama, koja mi je, bez moje privole narinuta.

Rieši me bar ove jedne mjenice i njezine brige - dosta i preveč mi je već do sada.

Sa štovanjem
T. Jalžabetić³

Javi mi adresu Gjure Valečića⁴ odmah.

1. B. Krizman, I, 496. - *Budući da se radi o mjenici koju je potpisao Tomo Jalžabetić, član ravnateljstva Hrvatske pučke seljačke tiskare d.d. u Zagrebu, moglo bi se raditi o kreditu za tu tiskaru i u tom slučaju je pismo upućeno Anti Radiću, koji je predsjednik tiskare.*

2. Dr. Benjamin Šuperina, sisački odvjetnik i član privremenog glavnog odbora stranke. Rođen 1866 u Kozalima kod Rijeke. Pravnik. Radio kao advokat u Sisku i Zagrebu i javni bilježnik. Bio narodni zastupnik pa 1925 i 1926. i ministar pošta i telegrafa. Hrvatska poljodjelska banka imala je sjedište u Zagrebu u Preradovićevoj 5.

3. Tomo Jalžabetić bio je imučni seljak iz Đurđevca, rođen 1852, umro 1937. Bio je protivno Radićevoj odluci o upisu stranke u Seljačku zelenu internacionalu, pa se po Radićevom povratku udaljio od Radića. Bio na rodni zastupnik već 1910.

4. Juro Valenčić, pristaša HPSS.

12. Ivan Sabolek - upravi "Doma".¹

Molve 17/11.1911.

Slavnoj Upravi "Doma". Zagreb.

Umoljavam slavni naslov, da izvoli u naredni broj "Doma" niže ispjevanu pjesmicu uvrstiti, nebi li s njom možda koje seljačko srce razveselio i privukao pod barjak Hr/vatske/ Pučke

Seljačke stranke, koje još stranputice bludi po političkoj tmuni neznajući komu da vjeruje, sâm sebi ili našoj političkoj špekulantskoj gospodi, a našim vjernim pristašama neka bude utjeha u borbi protiv nevaljale gospodske politike.

Hrvatskomu seljaku

1.

Zora rudi, mrak se gubi,
sad dolazi dan!
Sad se složno svi borimo za seljačku stran.
Koj još spava nek se
budi, pak nek ide tam
Gdje se ovaj barjak vije
za seljačku stran.²

2.

Seljak radi neumorno.
i noćku i dan;
Al za sebe jako malo
već za one tam.
koji s' njega norca rede
Nek je bude sram.
A bez njega život nemre
stalež nijedan.

3.

Seljačka je mirna ruka
puna žuljev dlan.
S kojom hrani sve na svietu
To ja dobro znam.
Koj seljaka norcem zove
on je glupan sam.
A s' njegovom se mukom hrani
Pak ga nije sram.

4.

Svi staleži bez razlike
Nek prione tam!
Kandidata nek glasuju

za seljačku stran.
Koj pristaša jošte nije
Nek pristupi k' nam.
Živili nam svi Hrvati
za seljačku stran.

5.

Koj se bori za slobodu.
ko Jellačić ban
koji ljubi naša prava
kao Fankopan.
On će pristat drage volje
u Seljačku stran.
I braniti njene želje
te njezin program.

6.

Koji ljubi našu zastav
Crven-bielo-plavu
onaj ljubi hrvatsku nam
Domovinu slavnu.
Ljubmo d kle domovinu!
Ljubmo mili stan!
Ljubmo našu djedovinu!
I Seljačku stran!

Ivan Sabolek, pristaša h.p.s. stranke.

1. HAZ, Radić, sig. 471, pisano rukom.

2. Sabolek upotrebljava za državu izraz "stran", pa je očito došao u doticaj s Rusima.

13. Tomo Jalžebetić - Stjepanu Radiću.¹

Gjurgjevac - zadnji tjedan u
studenom 1911.

Uredništvu Doma u Zagrebu
Molim uvrstiti u Dom ovaj "članak".

Strah pred seljačkom strankom.

Na dan 19 studena 1911 obdržavana je javna pučka skupština u Novigradu Podravskom. Sazvao ju je i predsjedao Stjepan Zagorac² župnik iz Koprivnice, a svrha joj je bila, predobiti izbornike novigradskog kotara za kandidata Dr Mirka Puk.³ Najprije je govorio Zagorac proti nagodbi i naglašavao je svoju dosljednost te dokazivao, da se neda baš ništa učiniti za narod pod nagodbom. Prikazivao je kako je pravaška ideja okupiti sve slavenske zemlje u jednu kraljevinu. Zagorac neće zajedno sa Radićem jer je vodstvo seljačke stranke na krivom putu.

Zagovara slogu svih. Nema frankovaca ni milinovaca.⁴ Preporuča najbolje sinove naroda birati u sabor.

Zatim je govorio Dr Mirko Puk. Vjieran ideji stranke prava, raditi će za slobodu, nezavisnost i ujedinjenje hrvatskih zemalja. Nepriznaje ovaj sistem ni nagodbu. Ljudi ju mogu srušiti. Ne odmah. Ona može potrajati 20 i sto godina. No zato mi moramo raditi tim življe, da ju srušimo. Rušiti treba sistem. Dr Puk neće sudjelovati u politici sa Srbima u Hrvatskoj. Seljačka stranka je proti jedinstvu Hrvatske.

Treći govornik bio sam ja te sam najprije naglasio, da sam zamolio javnu pučku skupštinu u Peterancu, a drugu u Novigradu Podravskom ali nisam bio tako sretan da mi se dozvoli. Spomenuo sam razlog zašto mi nije bila skupština u Novigradu dozvoljena ali mi u to oštro upadne kot/arski/ predstojnik Filip Herman koji nedozvoljava kritizovati oblastne riešitbe. Zato spominjem ovdje razloge radi kojih se skupštine niesu dozvolile a čitatelj neka sudi!

Za Peteranec. Riešitbe kot/arske/ oblasti u Koprivnici od 21/6 1911 broj 7810/1911 jer na javne pučke skupštine, u nedjelatne dane pridolazi mnoštvo naroda čega radi su kotarske kao redarstvene oblasti dužne, da za uzdržavanje javnog reda i mira provedu sve nužne redarstvene mjere.

Istoga dana t.j. 25.o.mj. (lipnja) a skoro i u isto vrieme obavljati će se posveta rimokatoličke župne crkve u Novigradu Podravskom, kojim će se povodom ondje sabrati silu svieta, pače imati kotarska ova oblast ondje poprimiri sve potrebite redarstvene sigurnostne mjere u svrhu uzdržavanja javnog reda i mira. Kr. kot. ova oblast nerazpolaže tolikim brojem oblastnih i redarstvenih organa da bi mogla u isto vrieme na dvie strane provadjati redarstveno sigurnostne mjere, pa nije obnašala dozvoliti skupštine. Tko znade, da je istoga dana bio u Peterancu kot/arski/ pristav sa dva oružnika od 8 sati rano do podne taj si može stvoriti sud.

Zabrana u Novigradu Podravskom. Riešitba kot/arske/ oblasti u Koprivnici od 7 rujna 1911 broj 11078/1911, zato: što u zadnje vrieme medj žiteljstvo Novigradskim radi mjestnih pitanja vlada uzbudjenost i uzrujanost tako, da je opravdana bojazan, da bi se javni sastanci izrabili za riešavanje tih mjestnih pitanja, kojom bi zgodom moglo doći do poremećenja javnog mira i reda. Ja naglasujem ovdje, da ota mjestna pitanja niesu ni sada riešena, ali nije bilo pogibelji i Zagorac je dobio dozvolu za javnu skupštinu. I taj Zagorac bude, sa Dr Pukom, rušio sistem.

Zatim sam naglasio, kako je g. Zagorac rekao: da će sakupiti sve zemlje hrvatske u jednu kraljevinu a Dr Puk je naglasio da neće sudjelovati u politici sa Srbima u Hrvatskoj. Ove izjave stoje u velikoj opreci tj. to znači: raditi za sve hrvatske zemlje a u vlastitoj kući razpirivati razdor. G(d)je je u kući razdor tu gospodarstvo propada. A kako je sa gospodarstvom, tako je i sa politikom.

Gospodin Zagorac preporuča slogu svih, a pravaši niesu htjeli u slogu na 7. studena o.g. sa svimi ostalimi strankami, proti sistemu, nego su dali izjavu, sličnu onoj Dr Josipa Franka od 29 siečnja 1903 god. na kojoj se je sloga svih opozicija razbila. Time su dali sistemu proti kojemu navieštaju borbu, moralnu pomoć. U saboru kod važnijih čina uzmiču i izilaze van i na takav način podupiru sistem. A gosp. Zagorac je otišao u Palestinu kad je trebalo braniti seljačko pitanje i brinuti se za seljačke potrebe. Sada se opet sprema u Argentinu u južnoj Americi i on će tamo raditi valjda proti sistemu.

Sada je g. Zagorac opravdavao svoje korake i branio Dr Franka. Razumije se da mojih navoda nije mogao oboriti.

Nakon toga sam ja ponovno uzeo rieč, i predbacio Zagorcju, kako je napisao u svojoj Podravskoj Straži od 9 rujna za koaliciju da će na jasla i u Peštu a uz koaliciju da će stari šarlatan i švindler Radič sa Jalžabetićem i drugovima. Ja sam starac od 60 godina, seljak, pa da ja težim za vladom. Ovo je prosta kleveta koje se ne stidi jedan svećenik.⁵

Imao sam iz novina više podataka proti Zagorcu, nu pošto se je skupština obdržavala radi kiše, u sobi, a nastao je bio mrak tako, da niesem mogao čitati, spomenuo sam samo ono, kako je jedan pravaš preporučivao upaliti mađjarske škole⁶ i naglasio sam, da je u Hrvatskoj zakonom zaštićena ptica u zraku, riba u vodi i zvier u šumi, ali seljak nije. Njega se može od posla odvući u zatvor, oglobiti itd. Spomenuo sam da je ban obećao podupirati lijevaonice željeza u Zagrebu a seljak nema gdje lana namočiti a to je najveća domača industrija. Onda je skupština razpuštena.

Ova skupština opet je jedan dokaz da su proti nama seljacima stupili ponovno u slogu neki popovi, fiškali i upravni činovnici zajedno, da onemoguče ulaz u sabornicu zastupnicima seljačke stanke koji jedini iznose pred javnost, na mjerodavnom mjestu, seljačke potrebe i gospodske krivice. Dok si seljak nepomože sam, neće mu biti bolje a pomoći si može samo na biralištu.

T. Jalžabetić

Uvrstite u Dom i ovaj proglas: Dva bika čistokrvne simentalke pasmine želi iz ruke prodati Tomo Jalžabetić iz Gjurgjevca.

1. **B. Krizman**, I, 497-499, odnosno AH, Radić, kut. 9, 137. - iz zbirke Žore i Milana Šporčića. Dopis napisan rukom.
2. **Stjepan Zagorac** bio je prvo kapelan u Sisku, a kasnije župnik u Koprivnici. U doba koalicije postaje osnivač Hrvatske radničke zajednice, koja 1906. prerasta u Hrvatsku kršćansko-socijalnu stranku prava. Zastupajući reformu crkve Zagorac se morao razrediti, te ga kasnije nalazimo na položaju gradonačelnika u Karlovcu. Skupštine za izbore su se u pravilu održavale u Novigradu Podravskom, jer je on bio sjedište izbornog kotara.
3. **Dr. Mirko Puk**, pravaš. U prvoj Paveličevoj vladi 16.IV 1941. imao je resor pravosuđa kao ministar.
4. **Ogranci stranke prava** nazvani prema dru Josipu Franku i dru Milinovu.
5. U pismu je umjesto Radićevog teksta "koje se ne stidi jedan svećenik" Jalžabetić napisao "... na moju osobu /Pop klevetnik se toga ne stidi!"/.
6. U vremenu trajanja hrvatsko-ugarske nagodbe Hrvatska je bila izložena jakoj mađarizaciji, kako kroz naseljavanje seljaka iz Ugarske, tako i kroz osnivanje mađarskih škola u svim mjestima s većim brojem Mađara, koje škole je vlada iz Budimpešte posebno financirala.

14. Ivan Gregurek - Antunu Radiću.¹

U Gelekovcu dne 19. ožujka 1912.

Veleučeni gospodine urednike "Doma" g. dr. Ante Radić,

ja znam, vi se dobro sjećate, da sam Vas ja već više puta molio "stari" "Dom", najme u Rasinj, jedanput u Koprivnici i treći put Vas je Pongrac sjetil na glavnoj skupštini u Zagrebu, a zašto ga niste poslali dobro mi je poznato. Briga, koji za predsjednika H/rvatske/ P/učke/ S/eljačke/ S/tranke/, toli za domovinu - sprečila Vas je najbolje.² Stoga Vas g. dre molim sada se pruža lijepa prilika. Gospa Pongračeva bude došla za koji dan u Zagreb, pa Vas molim pošljite s njome, ona će za stalno još njeke knjige kupiti u "Sl/avenskoj/ knjižari" za našu knjižnicu.³

Još Vam javljam da je sastanak u Gjelekovcu bio 17.3. kod Čoklice i provedena organizacija, a proveo ju je g. Ramušćak. Izabrani su: član gl/avnog/ od/bora/ Josip Gjureta preds/jednik/ Stanislav Pongrac posl/ovođa/ Andro Kadija bl/agajnik/ Pavao Sabolić jednoglasno.

Prisutni/h/ je bilo oko 50. A sada Vas od srca pozdravljam Vas i Vašu gju. Bog dao moje pismo našlo Vas u najboljem zdravlju. Pozdravite i sve naše.

Ostajem sa štovanjem bremeniti opozicionalac

Ivan Gregurek

1. HAZ, Radić, 244. - pisano rukom. Budući da je Stjepan u zatvoru "Dom" uređuje dr. Ante Radić.
2. Stjepan Radić je u zatvoru od XI. 1911. do VIII. 1912. u Osijeku, a onda još neko vrijeme i u Zagrebu.
3. Ta je knjižara osnovana 1911. na ime Marinke Radić, žene Stjepana Radića. Prvo se nalazila u Mađarskoj ulici 12, a kasnije u Jurišičevoj 1 (Z. Kulundžić, Tko se sjeća Franje Sodomke? - Večernji list, 29.III 1992.).

15. Matej Hegedušić - Antunu Radiću.¹

Virje 25/3 1912.

Mnogo štovani gospodine i prijatelju!

Vaš cijenjani list od 12/3 1912 smo primili i sazvali članove mjestne organizacije sakupili smo potrebnu svotu od 150 Kr/una/, te sam odmah 16/3 tu svotu odnio i predao g. Tomi Jalžabetiću u Đurđevcu.

Dionice izvolite dati prevesti na slijedeće osobe, na svakog po jednu dionicu: Andro Grgić, Stjepan Kucel, Martin Kečkeš, Josip Ljubić, Franjo Bednaić, Mijo Cvetković, Đuro Vranić, svi iz Virja.

Dionice možete poslati sve - na moju adresu, a ja ću ih razdijeliti naslovnica.

Vaš Matej Hegedušić

blag/ajnik/ mjet/ne/ organizacije H.P.S.S. Virje.

1. HAZ, Radić, br. 614. - pisano rukom. Pismo je svakako upućeno dru Antunu Radiću kao članu ravnateljstva Hrvatske pučke seljačke tiskare d.d. u kojoj je i Tomo Jalžabetić član ravnateljstva. Vidi dok. 10.

16. Stjepan Sisek - Stjepanu Radiću.¹

U Kuzmincu, 27/I. 1917.

Velemožni gospodine Stj. Radić.

Javljam Vam vrlo važnu stvar, te bi Vas najuljudnije molio da istu interpelirati izvolite u saboru, naime: Naše občinsko zastupstvo u Rasinji postoji već četiri godine, te od ovih su već davno na ratištu nekog, a koji su ostali ti su nam više na teret nego na kakovu korist. Na teret su nam već u tom što su odobrili u občinskom vieću, da netreba platiti naše Vlastelinstvo občinski namet na poreznu forintu, kao što ga moramo plaćati mi seljaci, a koji je i zakonom potvrđen da ga moraju plaćati, što bi nama seljacima mnogo laglje bilo.²

Drugo je opet to: prošle godine bilo je obavljeno rekviriranje kukuruza u našoj občini, i ovaj kukuruz bio je odpremljen u občinu, a dalje mi neznademo kamo je od občinskog poglavarstva, samo to znademo da nam kukuruz nije plaćen i da se prazne vreće nalaze još i danas kod obćine, te tamo na njima u zatvoru kažnjenici spavaju.

Bilježim se s odličnim poštovanjem

Stjepan Sisek.

Molim ako nije nužda da ne izdate moje ime, znadete dobro da imadem neprijatelje.

1. HAZ, Radić, 249., pismo pisano rukom. Stjepan je vjerojatno brat Gjure Siseka iz Gorice 18, koji je uvijek pratio Stjepana Radića kada je dolazio na ovo područje, a koji je i izabran za zastupnika u zagrebačkoj oblasti 1927. godine. Vidi i Dragutin Toth, Podravska sjećanja i prepričavanja o Stjepanu Radiću, Podravski zbornik, 1991., 147. i Dom, 18 od 31.IV. 1914.

2. Kuzminec i Rasinje bila su plemićka dobra baruna Mirka Inkey de Palline, i zbog malo plodne zemlje razvila su dosta velika netrpeljivost između pučanstva i Inkeyevih.

17. Lucija Široki iz Sigetca - Stjepanu Radiću.¹

Sigetec, /lipanj 1920/

Dne 20. lipnja ove godine oko 9 sati na večer išao je moj muž Franja Široki² po ulici sela Sigetec. Na ulici stajahu dva oružnika, pa kad je prošao mimo njih, zaustaviše ga, te su ga pitali, gdje je njegov brat Ignac. Kad im je on rekao, da nezna, pograbio ga je jedan od oružnika za vrat, **poderao mu košulju, te ga stao tući kundakom**, jer da on mora znati, gdje

mu je brat. Htjeli su ga otjerati i na oružničku postaju, nu kad nije hito ići, pustiše ga na miru. **Ovaj postupak nije žalibože osamljen**, jer drnjanski **oružnici vrlo loše postupaju s narodom**. Naročito loše i prostački postupaju sa ženama, psujući ih na tako ružan način, kako do sada nismo nigdje čuli.

Lucija Široki

1. AH, Radić, kut. 1-572. Radić je bio u to vrijeme u zatvoru, pa je netko drugi nadopisao da će biti objavljeno pod naslovom "Batljanje u Hrvatskoj", i da je u uredništvo "Doma" stigao još jedan članak.
2. U dokumentaciji sam pronašla da je i neki Blaž Široki 19. III. 1923. uzviknuo "živjela republika", pa je za to krivično gonjen. /Arhiv Instituta za suvremenu povijest, Zbirka sudovi, 11/56./

18. Tomo Picer - Uredništvu "Doma".¹

U Koprivnici, 19. lipnja 1920.

Hrvatska Seljačka stranka i konstituenta.

Najprije i najodlučnije tražimo samoodređenje naroda i konstituantu. Tražimo ovo zato, jer je Vilson² u svojih 14 točaka izjavio bivšoj Austro-Ugarskoj, neka prihvati ovih 14 točaka i rat će biti svršen. Još je Vilson u svojoj poruci naglasio da **mali narod** ne smije biti potlačen, nego da je sam sebi i na svom gospodar.

Braćo seljaci! Koliko smo doživili do sada od onoga obećanja Vilsonova, od naše školane gospode, od kada je nastao prevrat? Obećala su nam ta gospoda zlatna brda i medene doline. Kazala su, neka budemo strpljivi, da će konstituenta, illi ustavotvorni sabor urediti takovu državu, kakovu si narod odabere: ili centralističku, ili federativnu, ili kraljevinu ili republiku.³ A što rade ta gospoda sada? Sada bi sva ta gospoda rada stvoriti zakon, da konstituenta ne stvara nikakovu uređenje države. Ta gospoda hoće dakle zavezati oči seljačkomu svietu, da im povjeruje, da je najbolje, što oni sami po sebi rade.

Gospodo! Bez pitanja naroda ne smijete ništa učiniti. Gospodo, samo pomalo! Najprije p/r/omislite tko je država, tko je u našoj Hrvatskoj, koji broji 80 posto. Vi se ne obazirete na to, da vam taj narod uzdržava sve. Bez njega nemate života. Je li vi, gospodo, mislite i nadalje sami ovako raditi? Ako tako mislite, onda ajdmo, pa se razdielimo, vi ostajte sami za sebe, a mi ćemo za sebe, da živimo, da vidimo, koji će bez koga lakše živiti. Vidjet ćemo, da li vi nama priradite svakidanji kruh, ili mi vama. Ako pak ne možemo nijedan bez nijednoga da budemo, onda ostajmo zajedno i tražimo našu samostalnu Hrvatsku u federativno uređenoj Jugoslaviji.

Čujte, gospodo! Još malo i pasti će vam vlast iz ruku. Niste vi četiri godine stradali u streljačkim jarcima, niste vi obradjivali polje u ovo najteže doba, da vi smijete stvarati po svojoj volji ono, što narod nema za volju. Je li se sjećate onih rieči Isusovih kada je rekao Petru: Ti si stiena i na toj stieni ću sazidati crkvu svoju, a i vrata paklena ne će je nadvladati. Tako je i naš seljački sviet, koji broji 80 po sto. I on ima sam odlučiti o svojoj sudbini. Kakova si zastupnika izabere, tako će uređivati našu nam milu Hrvatsku.

Braćo seljaci! Kada nadodje dan izbora, svi na noge, staro i mlado svi u seljačku stranku, svi pod barjak s napisom "Vjera u Boga i seljačka sloga!"

Braćo seljaci! Mi svi zajedno sa našim predsjednikom Stjapanom Radićem imamo tražiti samoodređenje naroda, to jest tražiti samostalnu Hrvatsku na konstituenti, jer samo konstituenta je za nas jedino mjesto, gdje možemo predielim narodom i pred svim svietom postaviti svoj cilj!

Braćo seljaci! Čitao sam u jednim novinama, gdje pišu **gospoda**: "Ne vjerujte vi seljaci gospodi, kada vas u politici vabe **za sebe**, u svoje **gospodske stranke**, jer čim vam ta gospoda samo sebe hvale, to znate, da za sebe i rade. Čuo sam i to, gdje je gospodin kazao: "Ljubi

seljaka do devete kože, on će se opet pomladiti".

Zato svi mi, koji oremo i kopamo, moramo raditi samo za svoju seljačku stranku, kojoj je vodja Stjepan Radić. Dakle u kratko: "seljačkom slogom za seljačko i hrvatsko samoodredjenje!"

Tomo Picer, seljak

1. AH, Radić, kut. 1, sig. 203-204. Članak je pisan u formi proglašenja za izbore koji su održani 28.XI. 1920.
2. Thomas Woodrow Wilson bio je predsjednik SAD-a od 1912. do 1920. On je 8.I.1918. predložio program za mir poznat pod imenom "14 Wilsonovih točaka", koje je u listopadu 1918. prihvatila i Njemačka i Austro-Ugarska monarhija.
3. Aluzija na odlazak skupine delegata Narodnog vijeća na čelu sa Svetozarom Pribičevićem u Beograd. Delegacija je odustala od većine svojih prijedloga i bezuslovno prihvatila ulazak Države SHS u novu Kraljevinu SHS.

19. Josip Šimunić iz Drnja - Stjepanu Radiću.¹

Drnje, septembra 19.1920.g.

Cijenjeni gosp. uredniče SI/obodnog/ Doma.²

Na malu gospodju dne 8 rujna ov.g. bio je kod nas puzdani sastanak u kući Roka Vrhoci na koji su došli kao govornici, t.j. organizatori: Petar Gaži iz Hlebina, Martin Crnčić, Vinko Lovreković³ i Franjo Vratar iz Novigrada.⁴

Sastanak otvorio je P. Gaži podjelivši reč Martinu Crnčiću, koji je u svomu govoru iztakao, da se moramo što bolje organizirati, da možemo podupreti stranku zborom i tvorom, da olakotimo drugim govornicima da prodju u udaljenije krajeve držati sastanke i skupštine i.t.d.

Za njime uzme reč g. Vinko Lovraković koj nam razjasni političku situaciju i agrarnu reformu kakovu su nam skrojili svojim uredbami i naredbami u Beogradu.

Za njime uzme reč Franjo Vratar te živom riečju ocrta današnje stanje, koje su i pregovornici razjasnili i što je nužno, da se kod dojučih izbora nenadjemo kako priča pripovjeda: Hrvat pred nebeskim vrati/ma/.

Nakoncu uzme reč Martin Crnčić predloživši da se prodje na izbor organizacije, te su izabrani: Predsjednik: Pavao Dombaj, podpreds/ednik/: Martin Posavec, taj/nik/ Josip Šimunić. Povjerenici: Stjepan Doktorić, Mato Doktorić, Luka Barberić, Andro Sabolić, Martin Gjelekovčan, Josip Imbriovčan i Ivan Pošta, svi za Drnje. Za Botovo: Tomo Vukić i Ivan Edjut.

Za dom predplatio se za buduću god/inu/, t.j. cjelu god/inu/: Luka Barberić, 80 Kr/una/, **Drnje 113. novi predplatnik**, Valent Gjelekovčan za ovo god/inu/ 40 K. Drnje. kbr.4. novi predpl/atnik/. Prinosi za organizaciju H.P.S.S. sabrali smo: Josip Šimunić 371 kruna, Luka Barberić 116 kruna. Ostali povjerenici nisu me još izvestili. Molim da me obavjestite dali je sigurno poštanskom doznačnicom novac poslati i druge upute.

Biležim se sa štovanjem Josip Šimunić, tajnik organizacije,

Drnje 106

1. HAZ, Radić, 258. Pisano na memorandumu koji je dao neki povratnik iz SAD-a, koji je 1915. posjetio u South ern Pacific Building veliku Panama-Pacific international Exposition. Pisano rukom.

2. "Dom" se u tom vremenu zove "Slobodni Dom".

3. Vinko Lovreković (1873.-1973.), seljak iz Gornje Velike bio je i zastupnik, a jedno vrijeme i predsjednik Hrvatske seljačke tiskare.

4. Franjo Vratar bio je kandidiran za zastupnika na izborima 28.XI. 1920. u Varaždinskoj županiji.

20. Organizacija Hrvatske republikanske seljačke stranke u Miholjancu - Stjepanu Radiću.¹

U Miholjancu dne 21/12 1920.

Predsjedništvo H.R.S.S. - Zagreb

Početak najavljenih izbora za konstituantu od prije su pristaše H.R.S.S. sastavili između sebe organizaciju, i provodjali izborne sastanke, koji su provedeni sa velikim uspjehom, što se vidlo na dan izbora, pošto su svi izbornici glasovali za našu stranku.² A na 19. prosinca na sastanku utvrdili smo današnju stalnu organizaciju uz veliko oduševljenje svih prisutnih pristaša, gdje se je uz stare predplatnike javilo 6 novih za god/inu/ 1921, koje smo predplate pred par dana poslali.³

Za organizaciju H.R.S.S. u Miholjancu: Predsjednik: Blagajnik: Tajnik:
Matija Pišpek Luka Sabol Franjo Pišpal

1. AH, Radić, kut. 1, sig. 194. - posano rukom Luke Sabola.

2. Izbori su provedeni 28.XI. 1920.

3. Pretplata za "Dom".

21. Stjepan Virius i Andra Lončar iz Gjelekovca - Uredništvu "Slobodnog doma".¹

U Đelekovcu 26.XII. 1920.

Slavno uredništvo!

Povodom prve točke članka Životne potrebe međimurskih seljaka u 43. broju Sl/obodnog/Doma, šaljem Vam ovom listu priloženi dopis, koji je, kako se iz datuma na njem vidi, napisan još u proljeću ove godine.²

Slobodni prelaz preko pogranične linije u vlastite posjede u Mađarsku nije životna potreba samo međimurskih seljaka već i ostaloga našega naroda, koji obitava na granici Mađarske. Živuci tolike godine u zajednici s Mađarima, da se granica gotovo nije ni osjećala, narod je s jedne i druge strane pomiješao posjede tako, da mnogi ima na jednoj strani kuću, a preko sadašnje pogranične linije sav ostali posjed. Poslije oslobođenja od Mađara došli su na pograničnu liniju s jedne i druge strane stražari; to su ljudi koji su se u ratu strašno iskvarili, a njihovi pretpostavljeni još su gori od njih samih. Osim rijetkih izuzetaka sve je to lakomo i osvetljivo. Lako je prosuditi u kako teškom položaju nalazi se svaki onaj gospodar, koji ima vlasništvo na obje strane pogranične linije. A to nije jedan nego na tisuće seljaka.

Ja sam bio odustao od toga da Vam pošaljem priloženi dopis, jer je nakon mnogih neprilika koncem travnja ove godine bilo ovde proglašeno, da se u trajnomu i neprekidnomu prelazu kroz pograničnu liniju neće više stavljati nakokove zapreke.³ Budući da se ovo nije obistinilo, pa se i nadalje pograničnom narodu stavljaju velike zapreke i poteškoće kod obrađivanja njegovih posjeda, to je dopis i sada aktuelan. Ali ako ne smatrate vrijednim, da ga uvrstite u Sl. Dom, neka bar znate, kolike neprilike ima narod na ovđešnjoj granici, bez kojih bi neprilika uz pošteniju upravu mogao biti.

Koliko jada ima narod samo na pr. s objavama. Kad ishodiš objavu (iskaznicu, prolaznicu), za koju dakako moraš platiti masnu pristojbu, onda ju moraš nositi na razne komande i oblasti na potpis. To obično traje koji tjedan dok je na objavi sve, što pogranična straža zahtijeva, i tek se dva tri puta prešao preko u svoj posjed, već je objava proglašena nevaljanom, i sad se brigaj opet za novu objavu, ako misliš da ćeš bar kad kad smjeti preko u svoj posjed, jer se ne

dogodi jednom, da kraj najveće potrebe nesmiješ s odobrenom objavom preko pogranične linije u svoj posjed i to ne možda radi kakove važne državne stvari, već radi kakove sitnice na pr. što se koji prelaznik sa stražom posvadio. Često se baš vidi, da o volji straže ovisi prelaz preko pogr/anične/ linije. Poslije zadnjih izbora za konstituantu,⁴ htjeli su neki iz Đelekovca ići preko granice u vinograd, ali ih straža nije pustila veleći: Kad nam Radić naloži, da vas pustimo prijeko, onda ćete smjeti u vinograd a prije nesmijete.

Pogranična straža počinja tolike i tako očite zloporabe, da bi se moglo dogoditi veliko zlo ako dulje vremena tako potraje.

Doista tko bi god u ovom pomogao narodu, otklonio bi od njega golemo zlo, a po zdravom sudu tu bi se ipak dalo i moralo pomoći i to - što prije, da narod bez mita i nepotrebnih troškova, i bez tolikih lutanja oko raznih oblasti i komanda može obrađivati svoje posjede preko granice, jer će mu inače sasma propasti.

Sa štovanjem Stjepan Virius, Andra Lončar iz Gjelekovca

1. HAZ, Radić, 272. - pisano rukom Viriusa.

2. Prilog nisam uspjela pronaći.

3. U dvorcu Trianon kod Versaillesa potpisan je 4.VI. 1920. ugovor između Mađarske i Antante, te su regulirana i pogranična pitanja, ali bez dovoljne preciznosti.

4. Na izborima za konstituantu (ustavotvornu skupštinu) 28.X. 1920. gotovo svi Gjelekovčani glasali su za HPSS. (Radića)

22. Martin Nadgy iz Ferdinandovca - Uredničtvu "slob. Doma" Zagreb.¹

Ferdinandovac 21/1.21.

Uredničtvu "slob. Doma", Zagreb

Umoljavam, da izvolite u naredni broj "Doma" uvrstiti sljedeće:

Dne 20/1. 1921. potraživala je ovdjašnja žandarska patrola vojnog obveznika Josipa Slavičeka, i pošto ga je pronašla kod kuće pozvala ga je da se preda. Budući se on nije javio na obhodnju usprkos toga naperio je pušku jedan žandar na njega, pa videći se isti u životnoj opasnosti pustio se je u bjeg. - Pri tom su oba žandara otvorila paljbu za njim ne pazeći pritom na slučajne prolaznike, pri čemu je ispaljen jedan hitac, koji je prohujao tik uz glavu njegovog oca Mije Slaviček. - Kod iste paljbe, kod koje je od strane žandara izbačeno oko 20 hitaca, pravi je slučaj, da nije tko nevini nastradao.

Već je skrajnje vreme, da državne vlasti radje preispitaju nezadovoljstvo zbog kojega se vojnici uskraćuju služiti, umjesto da žandarmerija otvara pušćane paljbe kojih nismo željni.

Pristaša H.R.S.S.

Ovo sam sastavio na temelju pritužbe njegovog oca Mije Slaviček, a i posvjedočenjem očevidaca.

Pripomenuti mi je, da ovo moje rodno mjesto, koje pred rat nije trebalo ni žandara, ni financa, zbog urednosti, sada imade 11 žandara, oko 15 financa i oko 20 vojnika graniče trupe, i nama je svima poznato, da toliki nepotrebni službenici, nisu postavljeni, da štite naš život i imovinu, nego samo pribitke i sigurnost države, koja ni najmanje neposvećuje pažnje tome, dali ćemo mi moći naplatiti ogromne poreze, koje je na nas navalila na buduće tri godine, o čemu ćemo špeciijalno, dok prikupimo podatke tog nepravedno odmjerelog poreza, naknadno uredničtvo izvjestiti.

Bilježim se s poštovanjem Martin Nadgy, pouzdanik H.R.S.S. i
predsjed/nik/ mjestne organiz/acije/ H.R.S.S.

1. Ah, Radić, kut. 1, sig. 330. - pisano rukom.

23. Stjepan Cvetković iz Šemovca - Stjepanu Radiću.¹

Šemovac, dne 1921.

Dični vođo i učitelju naš.

Čuvao te Bog, jer si jedini čovjek bio sad koji si uz pomoć nekih dobrih Hrvato/v/ spasio nam milu i dragu, svoju i našu domovinu, nikada od nikoga pokorenu Hrvatsku. Zato ti na prvom mjestu poručujemo svi hrvati:

Dično vođo! Jedini si ti osjetio dati je sve što imaš dala mila naša Domovina, pa si se osjetio dužnim da joj kao sin majci njezino materinsko ljubav vratiš. Prvi si Joj vratio, kad su joj svi drugi sinovi uskratili svaku ljubav i poštovanje, a isto su dobili od nje sve ono što si dobio i ti. Zato je/h/ mi osuđujemo svi svijesni hrvati, Te im kažemo, niste zaslužili da vas ta majka koju ste ostavili više ikada primi u svoj mili majčin zagrljaj. Ali je svaka majka previše dobra i popustljiva pa djeci ako se izpričaju i poprave i reču "majko prevarili smo se - više nikada", prime opet u svoj mili naručaj. Ali je majka sada pametnija, više nedaje onima sve u ruke koji su ju ostavili, nego daje onome koji ju je branio kad ju je sve ostavilo. A to si ti!

Dični vođo! i dični učitelju naš! Ja to poručujem svima Hrvatima, da nijedna kuća poštenog hrvata nebi smjela biti bez slike dičnog našeg vođe Stjepana Radića, te svaki bi ovu sliku morao pokazivati svojoj djeci, te reći kod svake jutarnje, poldanje i večernje molitve gospodnje : "Djeca molite jedan očenaš za našega Dičnoga Vođu da mu Bog podijeli sreću i zdravlje, a osobito vid, što je najslabije kod njega", te nakon molitve reći: djeco, pamтите djeco, bit ćete ljudi, pa ćete znati svojoj djeci reći: U vrijeme godine 1918. se nije našao nijedan Hrvat koji bi bio spasio svoju, sada vašu Milu domovinu Hrvatsku, nego su ju svi ostavili. Samo se je našao jedini sin, evo taj na slici, Dični sin, dični vođa, dični učitelj, i dragi spasitelj naš, te rečite djeci sada svojoj kad svršite: živio naš dragi spasitelj, a vi djeco recite svojoj djeci, kad budete ljudi, nas i njega više neće biti. Pokažite ovu slavnu sliku, razložite što je on bio i završite: slava mu i njegovoj neumrlj hrvatskoj duši.

Stjepan Cvetković

1. AH, Radić, kut. 10. - pisano rukom. Potpis i štambiljom.
Dopis nastao povodom 50-godišnjice S. Radića.

24. Rok Frišić iz Malog Bukovca - uredništvu Slobodnog doma.¹

Frišić moli 21. lipnja 1921. da mu se objavi članak "Nepravednost dielenja vlastelinskih dobara u agrarnom reformi", te opisuje što se je događalo na tom području u Malom Bukovcu. Kritizira i postupanje žandara s pukom, a osobito novačenje i služenje vojske u Srbiji, gdje ne dobiju dovoljno hrane itd. (SAŽETAK).

1. HAZ, Radić, 296. - pisano rukom., 6 str.

25. Rozalija Vedriš iz Suhe Katalene - Stjepanu Radiću.¹

Rozalija Vedriš iz Suhe Katalene na blagdan Male gospe 1921. čestita S. Radiću 50. godišnjicu života (SAŽETAK).

1. AH, Radić, kut. 10. - nesređeno. Pisano rukom.

26. Josip Huber, mjernik iz Ludbrega - Stjepanu Radiću.¹

Čukovec, 24. septembra 1921.

Velemožni gospodin Stjepan Radić, narodni zastupnik kod hr. zemaljske vlade u Zagrebu

Već pune tri godine traje agrarna reforma, te je još nadalje na 4 godine na uvid uzeta, bez da je narod najmanje zadovoljan sa dočkajućim uspjeh, ako se kroz jednu radikalnu i smjesta određenu akciju totalan neuspjeh ovih operacija nezapriječi. Skroz pogrešno m/nje, da bi se moglo ovome siromašnome narodu pomagati kroz davanje u zakup odvojenih zemalja veleposjednika, se danas već izpostavilo kano utopija, jer točno već danas vidimo, da na takav način se nemože ni najmanje pomagati već samo vrlo škoditi, jerbo narod mora da kroz potrošak svoje fizičke i materialne sile na jednoj Chimeri,² svojoj propasti u susret ide, i konačno izumrču, veselje strpljivost izgubi, i s ovim nadu, da bi moglo biti jedanput bolje.

Mi smo do sada točno opazili, da kroz sadašnju bezkrajnu birokratizaciju agrarne operacije oskudjevajući nesretni narod nemože da bude sretan, nego samo oni bezbrojni činovnici, tuđinski mjernici, inžiniri, ravnatelji, blagajnici, kancelisti i oficiali, te dame ovih agrarnih ureda, onda papirna skladišta, tvornice od pisacih strojeva itd. itd.³

Mi točno vidimo da se samo piše, svadi, optuži i psuje kod toga taj aparat agrarne operacije bude uvijek veći, zamršen i zapleten, i danom skuplji. Te ako jedan siromašan seljak koje god rješenje oće imati, mora svejedno da ide do ministarstva osobno ili pismeno, od kuda cjela stvar pa natrag ide cijelim birokratskim putem, onda pa natrag do ministarstva, odkuda onva u najvećem dijelu dođe riješenje ali - neuspješno.

Milijuni su već na taj način potrošeni bezkorisno. - Agrarnom povjereništvu za kotar Ludbreg uspelo je kroz uztrajno, požrtvovno te veoma teško poslovanje veleopsjede ovog kotara između naroda razdijeliti, pomoću samog naroda, te pomoću njihovih seoskih odbornika, odnosno razdijeljeni posjed prema izmjeri njegovome siromaštvu u zakup predati i to opet na 4 godine. Doduše da svaki pojedini nije zadovoljan, ali većim dijelom su svi zadovoljni sa pravednošću razdiobe, samo ne u time, jer nisu sigurni dali će ostati njima u trajnom posjedu ili ne. Narod teži i žudi za **"slobodnim" od države zajamčenim posjedom.**

U najnovije doba čulo se od jednog problema što se tiče dobrovoljne parcelacije nepotrebnog veleposjeda i prodanje istih na najsiromašniji narod pod državnom kontrolom. Ovo pitanje zasluži potanko proučenje kako slijedi: Promatranje provedenja agrarne operacije načinom parceliranja te prodaje od strane velikih posjeda, sad u zakup data zemljišta veleposjeda na siromašan zemljo potrebnog naroda pod državnom kontrolom, sa osobitim obzirom za kotar Ludbreg, gdje se nalaze 6 veleposjeda i to: Barun Rauch, Knez Batyani, Grof Drašković, Barunice Inkey, Ljudevit Toplak, te Đorđević.

1. Uvjeti parcelacije te prodaje od strane veleposjednika:

a. Parcelacija i prodanje ima se provesti na temelju već izrađenih operata dotičnih agrarnih povjerenstva, na troškove veleposjednika, kod koje država jedino gruntovno prepisivanje kupljenih parcelah na siromašni narod bezplatno kroz svojih ureda dozvoli (kr/a-ljevskog/ kot/arskog/ suda, gruntovnice).

b. Prodaje ima se provesti na temelju sadašnjih već gotovih zakupnih žurnala.⁴

c. Kupac stupa u **"slobodni"** posjed.

d. Država jamči kroz vrijeme prodavanja za točno provedenje prodanih parcelah, te ustanovi visinu kupovne cijene na temelju katastralnih razreda prema kategoriji vlasnika, sa svojim agrarnim povjerenstvom (1 državni povjerenik, 1 mjernik, 1 ekonomski vještak). Članovi ovog povjereništva moraju da zakletvu polože prije uredovanja. Predsjednik ili povjerenik je

samo podređen ministarstvu za agrarne reforme, te je odgovoran ministarstvu za korektno uređivanje osobno i materialno.

e. Država povjeri jednu ili više tuzemske Banke financiranjem ovog državnog poduzeća na temelju amortizacije na 15 godina, tako da veleposjednik dobije za svoja prodana zemljišta odmah svoju kroz povjerenstvo ustanovljenu svotu.

f. Država ima da promjerenu kupovninu prije potvrdi.

g. Niti jedan posjednik nesmiye maksimuma od 100 rali prekoračiti.

2. Prednost provedbe agrarne operacije na ovaj način.

a. Država odkloni od sebe predbacivanje prisilnog odvojenja, te izpuni svoju prvu idealnu dužnost kao svaka civilizirana država: "Zaštita svakog pojedinog posjednika, kao zaštitnik idealnog prava posjeda, jer izdade za to zakone, koje mora da provede makar sa brahialnom silom.

b. Veleposjednik ne izgubi ništa na vrijednosti jer može pomoću kupovne svote veći dobitak dočekati na industrijskom polju u našoj državi, u kojoj u opće nije Industrija ni najmanje razvita.

c. Lihvarenje sa zemljama se time ukine, da je "slobodni" posjed ograničen na 100 katastralnih rali.

d. Slobodni posjed bude garantiran od države poslije izplaćivanja cijele kupovne svote i prije 15 godina.

e. Kroz toga bude da novo kupljeni posjed sa veseljem temeljito obrađivan bude, ne kao pri e nsgiruno uzakupljeni posjed je nemarno i nedovoljivo obrađivan bio. Kroz toga mora da

f. u opće vrijednost od zemalja raste i

g. poboljšanje naše valute nasljedi.

h. Država šteti sve troškove, jer kroz provedbu agrarne reforme na ovaj način svi agrarni uredi su suvišni jer troškove prodavanja te parcelacije nosi vlastelin sam.

i. Nije pretjerano da država kroz prištednju agrarnih ureda i zakupnine kroz 7 godina bi mogla već najveći dio veleposjeda kupiti, ili barem da bi mogla pomoći najsiromašnijem narodu u toliko da nebi bio gladan i gol. Napominjem dobrovoljce, invalide te ratne udovice.

Konačna opazka.

Ako jedan siromah nebi htio kupiti, bi se našlo stotina drugi/h/ siromadsi koji bi to hteli, ali samo onda ako bi posjed ostao "slobodan". Nikad se nemože načiniti iz jednog nemarnog i pokvarenog čovjeka kojemu je svaki polodjelski posao pretežak, marljivog i imućnog polodjelca. Akoprem to gore rečeno još podpuno nije, ideju se nemože odbaciti da na takav način provedba agrarne reforme bi bila uspješna za korist naroda i države same. Zato Vas molim velemožni gospodine da ovu ideju proširite između Vam odani narod, jer narod je duboko osvjedočen da ste Vi jedini spasitelj koji bi mogao za narod to učiniti što je za njega koristno.⁵

Duboko sam ja kao Vaš pristaša osvjedočen da ovu ideju, koja je narasla u mome srcu, nakon 3 godišnjeg teškog i napornog, dapače i pogibeljnog posla nećete baciti, već razlog toga, jer je nastala iz ljubavi prema našem narodu, te našoj mladoj, još ne podpuno uređenoj državi. U toj nadi ostanem uvijek Vaš iskreno odani

Josip Huber, umirovlj/eni/ Kaptan, ovl/aštenu/

mjernik, tehnički vještak agrarnog povjerenstva Ludbreg.

1. AH, Radić, kut. 1, sig. 309-310. - pisano rukom. U Radićevoj zbirci nalazi se još jedno Hubertovo pismo. Ono je datirano s 9. II. 1911., napisano na njemačkom jeziku, sa žalbom da u uredu, osobito na sudovima vlada pristranost od čega najviše strada narod, te opisuje slučaj Blaža i Ivana Sabola iz Gjelekovca koji su prilikom postupka razvrgnuća kućne zadruga maltretirani od sudskog pristava Franje Pokaza (AH, Radić, kut. 9, sig. 128.)

2. Neman iz antike (kombinacija lava, koze i zmije).

3. Agrarni odbori su davali zamjlu u zakup na jednu godinu i bili su sastavljeni od lokalnih predstavnika vlasti. Agrarna povjerenstva su već stručnija, ali je zemlja i dalje davana u nesiguran zakup.
4. Dnevnik, tj. knjige u koje su se upisivali zakupi.
5. Radić je vodio brigu o provedbi agrarne reforme. Kada je 1925. ušao u vladu, njegov nećak Pavao Radić kao ministar agrarne reforme pokušao je realizirati neke Huberove prijedloge, ali je njegovo ministarstvo bilo prekratko da bi bilo učinkovitije, utoliko više što su kasnije radikalni stornirali većinu Radićevih rješenja.

27. Pjesma Vinka Juga iz Gjelekovca posvećena Stjepanu Radiću.¹

Gjelekovec, 9. listopada 1921.

1.

Ovu pišem u Ime Božje
dase svi seljaci u kolo slože
i pozdrave našeg vogju dičnog
jer nečini nikom ništ krivičnog.

2.

Več šesnajst ljeta ima
pravice i slobode išče nama svima
Al na skoru će doći
da čemu u bolji život počī.

3.

Zato ti i svako selo više
Zdravo da si mučeniče
Bog te živi još mnogo ljeta
Učitelju ti si svega svijeta

4.

Sve nas učiš pravice nam svete
Zato te pozdravlja svako seljačko dijete
Jer i seljačka djeca sada vide
da se gospoda kriva tebe stide.

5.

S time ovu pjesmu završavam
Još si malo premišljam
I još nešto želim
baš hoću da svima velim.

6.

Dok će ovog svijeta biti
Seljačka se stranka ne /će/ u tminu skrivi
Dok god bude tekla Drava, Sava
Seljačka će stranka biti uvijek prava.

7.

Zato nosi Ime Vjera u Boga
i Seljačka sveta sloga
To ji Ime Onaj daje
koji znade sve seljačke jade.

8.

A to je Stjepan Radić prvi
koj nam svima dobro želi
Zato mu i svako selo više
Bog te živi Stjepane Radiće.

9.

Bilo selo velko - malo
svako te je više puta pozdravljalo
I pozdravlja te još veselo
i naše V/eliki/ Otok Selo.

10.

I ono tebi želi
što i seljački svijet cjeli.
Zato nas ti dalje s Bogom vodi
Čovječanskoj pravici i slobodi.
Ispjevao Vinko Jug Seljak dne 9. Listopada 1921 god/ine.

Ovo pjesmicu sam predao 9 Listopada župniku Škrinjaru² u Gjelekovcu, neznam al ju je Uprava doma primila pa stoga sam ponovno bolje redke ispisao i šaljem zajedno sa člankom prvim Upravi doma.

Prepisana 15/I 1922.

Ovu pjesmicu tri momka lagano pjevaju i učiju, pa radi toga bi bilo dobro da bi bila utisnuta u Slob/odnom/ Domu.

1. HAZ, Radić, 504. - pisano rukom.

2. župnik Fran Škrinjar dulje vremena surađuje s Radićem, pa i onda kada ne živi u Gjelekovcu.

28. Valentin Turković iz Kalinovca - Stjepanu Radiću.¹

Kalinovac 4 siječna 1.922

Štovani gosp. uredniče!

Složio sam ovu pjesmicu,² u nadi, da i ja doprinesem koji tračak svjetla u taj naš omiljeni seljački reflektor "Sl. Dom" U koliko će Vam odgovarati, mogu se još kojom sličnom javiti, jer su sad dulje noći a mnogo ratarskog posla nije.

Uz republikanski pozdrav Vama i svoj ostaloj braći ostajem nepokolebivi pristaša H.R.S.S.

Valentin Turković

1. HAZ, Radić, 503. - pisano rukom.

2. Pjesma nosi naziv "Hrvatskoj braći!" i ima šest kitica. Zanimljiva je peta gdje Turković piše "Hrvat da bude ikad čiji rob? Voli da padne u hladan grob. I doviknimo svijetu - čuj! Slobodu našu svijetu štuj!". Pjesma je priložena pismu.

30. Blaž Šalomon - Stjepanu Radiću.¹

Novo selo 18.II 23.

Sastanci u kotaru ludbreškom (Varažd/inska/ žup/anija/).

Dne 16 II održao sam sastanak u mjestu Križovljani i Poljanec, u kući Ljudevita Ratkovića, od 2 do 4 sata poslie podne. Sastanak je posjetilo 150 izbornika sve sami Republikanci. Isti dan od 7 sati do 9 u večer bio je sastanak za mjesto Vrbanovac i Sudovčionu u kući Valenta Huzjak. Bilo je preko 150 slušatelja, sve izbornici Republikanci.

Dne 17.II u jutro rano od 6 do 8 bio je liepi sastanak u mjestu Martinec, u gostionici kraj župne crkve. Sastanak posjeti i nekoliko demokrata, koji su dobro pratili razlaganje bez svake i najmanje upadice. Tu je bilo oko 60 sve samih izbornika Republikanaca.

Iz Martinca uputim se u pratnji predsjednika organizacije Martinca Izidora Šantovec do mjesta Mederaševec, gdje nas je dočekaao u kući predsjednik organizacije Mederaševec Ivan Ratkajec iz Hrzenice. I tu je bilo preko stotinu slušatelja, sve sami izbornici republikanci.

Oko 11 sati prije podne nastavim put sa Ivanom Ratkajec u mjesto Hrzenicu. Tu već čeka na okupu preko 200 ljudi, sve sami izbornici republikanci, koji oduševljeno pozdravljahu pred/sjednika/ HRSS Stjepana Radića sa živio kroz cielo razlaganje o političkom položaju i ob ovom sadanjem izbornom gibanju. Narod je sve mirno saslušao u najboljem redu bez i najmanje upadice. I tako je iz kule demokrata postala kula republikanska. Na svršetku govora iz dna duše sakupljeni narod kliče predsjedniku HRSS živio i živila H/rvatska/ S/eljačka/ S/tranka/!

Poslie ovog sastanka pozove me predsjednik organizacije Ivan Ratkajec u svoj dom, da si malo odpočinem, te nakon objeda odveze me na svojim kolima u **Sveti Gjurgj Ludbreški**. Tu je već bilo na okupu preko jedne tisuće naroda iz Svetog Gjurgja, Karlovca, Komarnice, Luke, Obrankovca, Prilesa itd. Tu sam obširnije obrazložio politički položaj i današnje izbornu gibanje a osobito, kako se u ovo zadnje vrieme pojavila još jedna, takozvana stranka Demokratskih ljevičara od grupe Davidovića,² te kao od iste da je nosilac kandidatske liste za županiju Varaždin bio najprije neki Rojc,³ ali ga već danas zamjenio neki drugi, po prezimenu Bertić.⁴ Sve mi se onako vidi rečem, da su se počela gospoda kod nas grupisati, slagati tako zvani demokrati ljevičari i ovo nekoliko pučkaša⁵ u jedno novo Gospodsko kolo batinaša. Ovo samo zgušćuje i učvršćuje naše seljačke republikanske redove, to jest da k nama pristaju i ono koji su bili donekle zavedeni agrarnom reformom, dok nisu došlo do uvjerenja, da je ta zemlja onoga, koji /ju/ već kroz stoljeća svojom krvlju natapa, te svojim

znojem oplodjuje, a to je Hrvatski seljak i to hrvatski republikanac. Gromki poklik: Živila Hr/vatska/ s/eljačka/ r/epublika/! Živio naš predsjednik Stjepan Radić, popratio je svršetak moga govora.

I ja samo bio odlučio, za danas bi bilo i dosti, ali me zamoli već starina i dobar prijatelj Franjo Dijanušić, da idem s njim u njegovo mjesto, gdje me isto narod željno očekuje, a to je, kako je gospodin Dr Andrić⁶ nazvao u 6 broju u svojim Seljačkim novinama - kula pučke stranke Selnik. Na putu od Svetog Gjurja pram Selniku pridruže se k nama još i predsjednik organizacije Ludbreg Rok Križanić i tajnik Kranjčec. Tako dodjemo u razgovor i do mjesta Selnik. Narod je već bio na okupu u kući Franje Dijanušića. I tu je bilo isto razloženo u kratko, jer baš u toj, tako zvanoj kuli pučkaša, ima do stotinu izbornika Hr.R.S.S., a samo 8 pučkaša.

Na predlog Roka Križanića iz Ludbrega osnuju si između sebe odmah organizaciju i tu bi odmah prihvaćen predlog za izbor i to baš sami izbornici Ovako:

Predsjednik: Franjo Dijanušić, Podpredsjednik Pavao Tkalec, Tajnik Blaž Horvat, Blagajnik Izidor Šmidlehner, Odbornici: Mijo Grabarić, Anton Margić, Rok Božić, Nikola Horvat, Ivan Matijašec i Viktor Hrela. Evo, gospodo pučkaši, Republika organizacija je tu, a gdje je **Vaša**, zato je dobra ona rečenica: Tko se lažju služi, laž će ga zagnjaviti. Tak je već zagnjavila Domokrate batinaše, a sada i Vas pučkaše.

Blaž Šalomon, seljak i nar. zastupnik iz Novog Sela.

1. HAZ, Radić, 382. - pisano rukom. Blaža Šalamona spominje i D. Toth, n.dj., 146.
2. Ljubomir M. Davidović bio je na čelu Demokratske stranke iz koje se je izdvojio S. Pribičević, osnovavši Samostalno demokratsku stranku. Davidović je naime bio sklon povezivanju s Hrvatskom pučkom strankom, kao klerikalnom strankom na idejama kršćanskog zadrugarstva Kreka., a čak i s Radićem.
3. Dr Milan Rajc bio je rodom iz Bjelovara. U 1918. imenovan je za predstojnika odjela za bogoštovlje i nastavu u Hrvatsko-slavonsko dalmatinskoj vladi.
4. Dr Živko Bertić, advokat u Zemunu.
5. Seljaštvo nije voljelo Hrvatsku pučku stranku zbog njene povezanosti s Antonom Korošcem, ministrom saobraćaja i kasnije ministrom unutrašnje politike. Zbog toga stranka nema veći broj pristalica.
6. Dr Nikola Andrić /Vukovar, 1867. - Zagreb, 1942./, političar, novinar i književni kritičar. Urednik Zabavne biblioteke u mnogim svezacima i urednik **Seljačkih novina**.

31. Rok Križanić - Stjepanu Radiću.¹

U Ludbregu, dne 9.III 1923.

Velika izborna skupština H.R.S.S. u Ludbregu.

Održana je dne 4. ožujka, kojoj je prisustvovalo oko 15.000 naroda, te oko 300 konjanika. Da nije padala kiša, bilo bi svakako 40.000 do 50.000 naroda i preko dvie hiljade konjanika! Pripreme su trajale čitavi tjedan i bila bi to skupština, kakove u banskoj Hrvatskoj nije ni bilo, da nas nije kiša omela. Donekle nam je opet i kiša dobro došla, neka protivnici vide, kako je seljački narod ustrpljiv, da on sve mirno i strplivo podnosi, a u drugom redu nam je to Bog dao kao blagoslov za učvršćenje naših redova. Prije samo skupštine dobivao sam od gospode glasove, da predsjednik neće doći, nebi li se narod razišao, ali im to nije uspelo, pošto sam bio stalan, da predsjednik dolazi, jer prije pol sata dobio /sam/ telefonsku viest, da predsjednik dolazi, kako je i u 3/4 na jedan i došao. Ja podpisani pozvao sam narod na red i mir i otvorio skupštinu uz poklik Predsjedniku i Republici. Prvi uzeo je rječ Predsjednik **Stjepan Radić**, koji je ukratko, ali odrješito osudio Beogradske vlastodršce, drugi je govorio zastupnik **Šalomon**. Za predsjednikova govora batinaški plaćenik **Viktor Madjarić**² koji je stajao na prozoru pučke čitaonice, jer je na žalost i sramotu predsjednik iste, na svaku Predsjednikovu rječ psovao Mater. Dakako, da ga je mogao čuti samo onaj, koji je uz njega stajao, to može /činiti/ samo jedan plaćenik, izrod i izdajica svoga naroda učiniti, čujte batinaški izrodi, 18 će ožujka

Republika nama donieti ploda, a nestati će batinaških izroda!³ Isti batinaš Viktor Madjarić, kada smo podizali slavoluk i govornicu, govorio je, da gradimo galge za Radića, a to su bil zapravo topovi, koji ruše batinaše sve bez olovnih kuglah!

Drugi dan, 5. ožujka, sastao sam se sa jednim batinaškim činovnikom, slugom Svetozara Pribičevića, koji mi reče, da Radić nije baš ništa osobita govorio, da je to mogao ostaviti u Zagrebu, a zastupnik Šalamon da se je po ladji vozio. Glavno da je došao k nama, već ne treba govora, mi smo već o svem podučeni. Ovo je više kao manifestacija, da vide protivnici, kako smo jaki, stalni i u pobjedu sigurni i uvjereni.

Seljačka Republikanska braćo. 18. ožujak je blizu. Neka ne ostane ni jedan kod kuće. Pohrlimo svi ko jedan na izbore i glasujmo samo za H.R.S.S., jerbo nama je samo onda sigurna pobjeda.

Dan za danom izmiče
Republika nam se primiče.
Batinaški se gadi grizu,
Jer repulike dan je blizu.

Rok Križanić, predsjednik organizacije H.R.S.S. kao i predsjednik kot/arskog/ odbora.

Već sam list svršio, došao mi je javi/ti/ jedan član odbora, da su batinaša⁴ Franju Hrešića dotierali svezana iz sela Slakovec naši civilni žandari bez pušaka u Ludbreg i onda ga pustili, došao je tamo korteširati.

1. HAZ, Radić, 700 - pisano rukom. Pronašla sam i jedno obavještenje Blaža Šalamona, Kuzman Balije, Mije Modrića, Mate Jurinca i Stjepana Balije iz Velikog Bukovca od 14.II. 1923. kojim pozivaju narod u Ludbreg 4.III na narodni zbor, a tu se nalazi i obavještenje, da je Lovreković bio u Rasinji (AH, Radić, kut. 1. sig. 393.).
2. Rok Križanić svakog tko je surađivao s vlastima naziva batinašom, pa je tako taj epitet dobio i ugledni ludbreški obrtnik, koji je bio i općinski načelnik.
3. Stj. Radić je vlastoručno precrtao dio rečenice, tj. od "čujte..." do kraja.
4. Vidi bilj. 2. Vjerojatno se radi o demokratu, pristaši dra Hinka Krizmana iz Varaždina.

32. Martin Torčan - Stjepanu Radiću.¹

U Miholjancu, 23. travnja 1923.

Gosp. predsjednik H.R.S.S.!

Neka šira javnost znade kako kot/arski/ predstojnici rade.

Šaljem Vam ovaj list u velikom pouzdanju da ćete iz njega uvrstiti u Vaš cienj/eni/ Sl/obodni/ dom. Nepravda koja nas pojedine seljake bije smatram da je prevelika i u tom što su političke oblasti dale nalog u studenu proš/le/ g/odine/ da se imadu oduzeti puške poljarima, a i drugim osobama koja su do tada iste posjedovali, makar da su redovito porez od njih plaćali, i da su do sada bili ovlaštteni na nošenje istih.² Kot/arska/ oblast navadjala je da poljari u službi svojoj uz put ubijaju raznu plemenitu divljač čime da se ogrešuju o lovni zakon, a da mogu uz podnošenje molbe nositi kratko oružje /revolver/, ali sam razabrao da se to meni u Miholjancu i tako u susjednim selima samo nekim strogo oduzimalo puške, dok su drugi slobodni i danas nositi i rabiti. Bit će da je to gadjalo istaknute pristaše H.R.S.S., jer se ove ptice koje slobodno i sada nose puške poznadu po perju čiji su, a svakojega toga osobno poznam u svojem i sudjenim okolišnim selima, jedni smo, a ipak se iznimke prave, za nekoje. Pravo se kaže kakva vlada takve i oblasti. Nad menom podpisanim tako se vršio strogi postupak da su oružnici premetačinu obavljali i odlučili me tući ako im pušku ne predam, a kot/arska/ oblast grozila se globom od 1000 (hiljadu) dinara i 2 mjeseca zatvora. Da se riešim napasti predao sam oružnikom pušku i podnesel priziv na županijsku oblast u Bjelovaru u kojem

sam opravdao svoje pravo na nošenje puške. 2 mjeseca su prošla pak se nadam rešenja, ali ujedno se nadam globe i zatvora prije nego moje puške koju tražim da mi se povrati. Pak molim da u toj stvari učinite korak kod vlade u Zagrebu koji za me toli za ostale kojima je ta krivica učinjena, da se ukine ova naredba ako je uobče kada izdana ili da se barem ukinu globe i zatvori, te da se povrati meni i ostalima oduzeta puška bez koje mi je teško i mrsko kao da sam bez ruke, jer sam ju rabio i služio se njom preko 30 godina, meni je nužno kao oko u čelu potrebna, jer sam nastanjen na strani od sela pa se bojim zlikovaca, koji bi me sada lako mogli orobiti i ubiti.

A nakon poduzetog koraka molim da uvrstite ovu moju stvar u Vaš list sl/obodni/ dom i izvolite ispraviti u koliko je potrebno i isto tako pridodati. A za Vaš trud ću biti ja, a mislim stalno i svi oni kojima je ista krivica nanešena, do moje smrti zahvalan.

Napomenuti mi je da je naš gosp/odin/ kot/arski/ predstojnik strastven lovac, a njegovi puzavci su mene i druge pojedine prituživali da i ja ubijam divljač, pak da udovolji sebi i svojim prijateljima, poslužio se izdavanjem nama pojedinicima naredbe i oduzimanjem pušaka, a kad tamo vidim da se služe sve ekstra ljudi puškom bez obzira jeli on u kakvoj službi poljskoj ili šumskoj ili zakupnik ili pazitelj lova. To me boli i ne mogu prešutjeti, a da se ne potužim i dadem javnosti na znanje.

Torčan Martin, pristaša hr.r.s.s.

1. HAZ, Radić, 373. - pisano rukom.

2. Ovo oduzimanje nije izvršeno po nekom zakonu, već na osnovu obične okružnice od 5.V. 1922., te je doista izražavalo svojevolju kotarskog predstojnika u Gjurgjevcu.

29. Ivan Ledinski - Stjepanu Radiću.¹

Novigrad podr. 22.VIII 1922.

Čenjeni Gosp. Stjepan Radić, narodni zastupnik i predsjednik/ Hr/vatske/ R/epublikske/ S/eljačke/ S/tranke/ u Zagrebu.

Obaviti Izbori: za ko/n/stituantu dne 28/XI 1920. na većinom Hrvatskih poslanika održane tolike skupštine sa vrlo lijepim uspjehom, svuda obećano da budemo imali svoju Hrvatsku seljačku republiku, a pogotovo na Koprivničkoj Velikoj skupštini² ste jasno u svojem govoru između inoga i ovako kazali: u jesen smo orali i sijali, a sa ovimi skupštinami plejemo, korov čupamo, i evo dolazi žetva, budemo želi i budemo do jeseni jeli Republikanske kolače, tako je, živio. Vreme je poodmaklo, a narod si dobro upamtio iz Vaših, kao svoga predsjednika usta, da svakako bude god/ine/ 1921. uslijedilo proglašenje Republike, koju narod željno očekuje. Evo, ni dandanas, akoprem je došla god/ina/ 1922. narod zdvojno pita: ma kada bude već jednom ta obećana Republika? /Ja odgovaram/: to doduše neznam, /ali/ počeo /se/ narod kolebati, dočim mora platiti porez, mora u ustavnu vojsku. Neznam čime da ga oduševim, ja i moji drugovi. Ja predviđjam da ovako neće i nemože biti. Mi se nemožemo nadati nikakove slobode od zapadnih Demokracija, točno vidim da sve konference samo čuva/j/o svoj Integritet veliki/h/ sila, a male upotrebljavaju samo sebi za obranu svoga nasilnog Imperijalizma. Evo što su Grci doživjeli od zapadni/h/ Demokracija kada su napredovali prema Angore, tjerali Kemal pašinu četu, imali su je Francuzi za volju toga radi jer su bili vjerna straža od Iztočnoga /fronta/ valj/da/. Eno Poljaci: vjerna straža proti Iztoka, pa su za dobrobit i prijateljstvo Franceza dali svoje unosne rudnike. A od Grca neimadu šta da dobe, pa su je i vjerni E/n/glezi ostavili, eno Vašin/g/tonske konference, samo se ogradjuje od Valja Japanskog. I tako su mali samo u Dizpoziciji za Velike, i ja to nemogu opažati nikakove sreće, ni slobode, eno što je gornjošleski plebiscit polučio: ništa. I tako ja stoga svega razabirm,

dami Hrvati nećemo iz ove mreže izaći po ničijoj Intervenciji, već jedino samo svojom borbom. Ali ne sa pasivnošću već Aktivno. Čitam i tumačim si Dukamente, te sam naišao i na to da ste i vi bili na sjednici saborskoj 23/XI i Večernjoj 24/XI god/ine/ 1918.³ to ste se dali birati na predlog onih sedam lica, među kojima je bio i Dr. Drinković,⁴ i dali ste se izabrati u odbor od 28 lica,⁵ a imali ste i svoj predlog, u kojemu ste jasno dali podpunu sliku obilježja za ujedinjenje Jugoslavije i obilježili da imaju biti tri Regenstva i tri ministra za Vanjske poslove. Iz toga sam točno razabrao načelno jednu cijelinu Države Jugoslavije sa pokrajinskim Vladama kao Federativnu državu. A ono, kad je bila debata u središnjem odboru svaki je svoj predlog zagovarao, to i Vi svoj (Feudalistički)⁷ neznam zašto baš Feudalistički, dok točno znamo što su stari Feudalci. Enokrat se prenesla Uprava iz Zagreba u Beograd. Vidim mi smo izgubili sve Funkcije, samo je imao Beograd do konstituante, konstituanta je bila i uredila formu države, ustav izglasan i pokoriti se moramo, e pa onda gdje smo, pitajmo se kako da ga srušimo⁸, ili sa glasovanjem ili sa Revolucijom, ali ovo potonje bilo bi štetno ali ili ili, treći mora padati, pa iz toga svega razabirem da stoji potreba da odete na određeno mjesto, i branite ovaj svoj siromašni Hrvatski narod. I poprimite ono što s/t/e u svojem predlogu imali, a nemojte se nadati od lije da donese piletu ručka, to neće, a to zato, dok Slovenci preko nas ide i brane svoje interese, a to je jasno, jer su poplavili i nas, eno po željeznica, kao i na Južnom kolodvoru u Zagrebu⁹ rade nam iza ledja, i siguran sam da se veselja sa Srbima što Vas nema na određenom mjestu,¹⁰ i Vaših opravdanih riječi, to držim da je od preke nužde da odete i Vi, pa na vlast, i za Vlast, ako je lopovska treba je srušiti, pa urediti bolju, željenu pravednu, punu, socijalnog sadržaja, i podpune ravnopravnosti. Molim, to su moje ideje i vidim daće biti to moguće izraditi što ste vi prije zagovarali, a u saboru 918. predlagali, a bez Vas možemo se samo gorega nada/t/. A stalno držim da seljačke republike neće nikada biti, dočim imademo puno Ulstera¹¹, vrlo mi bude drago ako ja budem lažac. Ali mi bude jako teško, da bude sasma drugačije, buduć je to jako teško ono rušiti šta sam prije zagovarao i predlagao, i to je djelo prešlo drugomu u vlast, i to mu se kaže svaki čas, radimo ono tvoje željeno.

Sa štovanjem Ivan Ladinski dosadaniji član glavnog odbora. a u buduće prestajem biti član, i nemojte mi više slati novine dom, a ovo ću vam slati što sam ih do sada imao.

1. HAZ, Radić, 674. - pisano rukom. Pismo sam ponešto dotjerala kako bi teskt postao razumljiv, uglavnom interpunkcijske znakove. Očuvana su još dva dokumenta koja je pisao Ledinski Radiću ili Domu. Tako je Krizman, II, 757 objavio pismo Radiću da ne paktira s banom Tomošićem (1912.), jer da će ga ovaj prevariti, što se najzad i desilo. Drugi dokumentat je članak Ledinskog "Prehvalila se "Seljačka snaga", upućen "Domu" 23. VI. 1920. s reakcijom na članak "Lažni sledbenici Matije Gubca", koji je objavila "Seljačka snaga" br. 25 od 16. VI. 1920. Tu on kaže "... da već sada imaju ovice bistre oči, pa dobro vide, da su u novo sagrađenom toru vuci" (AH, Radić, kut. 1, sig. 190-191 - pisano rukom Ladinskog).
2. Aluzija na skupštinu 8.V. 1921. u Koprivnici na kojoj Radić kaže da će ubrzo doći do republike.
3. Sjednice Narodnog vijeća vezane uz pripreme za pregovore u Beogradu na kojem će 1.XI. 1918. biti proglašeno ujedinjenje na način kako je to želio regent Aleksander, tj. gotovo bez prihvatanja ikakvih uslova.
4. Dr. Mate Drinković (1868.-1931.) bio je u vladi Narodnog vijeća povjerenik za narodnu odbranu i pripomogao e raspuštanju vojnih jedinica Austro-Ugarske vojske koje su se stavile na raspoloženje na odnom vijeću. Postao je 1920. ministar pošta i telegrafa.
5. Ulaskom vodstva hrvatsko-srpske koalicije u delegacija ona je dobila jako prosrpsko obilježje.
6. Mislim da treba stajati riječ "uslova".
7. Umjesto feudalni vjerojatno "federalni".
8. Misli na vladu.
9. Dr. Anton Korošec, Slovenac, bivši predsjednik Narodnog vijeća postao je u zajedničkoj vladi ministar saobraćaja, pa je umjesto otišlih Mađara na željeznicama Hrvatske namjestio mnogo Slovenaca, a na prugama Južnih željeznica je Nijemce također zamijenio na isti način.
10. Misli da je Radić trebao ući u Ustavotvornu skupštinu.
11. Pokrajina u sjevernom dijelu Irske, koja je 1920. dobila od Engleske ograničenu autonomiju.

33. Golčani - Stjepanu Radiću.¹

U Goli, dne 21. svibnja 1923.

Gosp. predsjedniku Stjepanu Radiću H.R.S.S. i ostalim zastupnicima H.R.S.S. na pretres.

Svi naši općinari, koji imadu od prije preko granice na madjarkoj strani svoje posjede, a i oni kojima su neki djelovi usled razgraničenja otpali Madjarskoj, obradjuju ta svoja zemljišta na tako zvane dvovlasničke prolaznice.

Osim drugih raznih šikaniranja kod prelaza, dobili smo prošle godine novu vrstu šikane² time, što smo u travnju mjesecu morali produljavati iskaznice, te smo morali za pojedinu iskaznicu 13 dinara kod naše općine za produljenje plaćati.

Nadalje dok i naša carinarnica u Koprivnici traži od nas od svake košnje djeteline, za pojedinu priznanicu 5 dinara sa kojom se može izvesti kući djetelina, isto za pojedine usjeve n.pr. za žito, kukuruz, kukuruzinje, sijeno, tikve i t.d. na svaki pojedini usjev u kolima 5 dinara.

U buduće je rečeno da će Madjarski veterinar svaki mjesec naše vozno blago na granici pregledavati, te mu za ovu pregledbu moramo od svake iskaznice plaćati 10 dinara mjesečno. Kako ima kod nas do 400 dvov./l./astnika i toliko prolaznica obogačuje se madjarski veterinar na našu štetu za svaku pregledbu na više od 1/4 milijuna madjarskih kruna.

Naše oblasti koje znadu za sve ovo, ne miču se i mi i dalje moramo stradavati, neznamo iz kojeg razloga da nas od tog brane jeli nemogu da nas brane, ili nas hotimično napuštaju.

Da se jedanput i ovakovom tudjinskom nasilju na put stane, upućujemo naš vapaj Vama moleći Vas, da smjesta na nadležnom mjestu poradite na tome, da se gore opisana gnjavaža dokine, a ako to već nebi bilo moguće da se sve pregledbe blaga basplatno obavljaju, i ove priznanice, jer je naše vlasništvo, bezplatno izdaju.

Mi ovdje na granici mnogo patimo, nitko nas u zaštitu na uzima, samo plati pa plati i dalje ne pitaj, pa se ovom molbom nadamo, da će te Vi svoju dužnost učiniti, kako bi nam bar u budućnosti bilo bolje, jer ovo što se sada s jedne i s druge strane čini prevršuje svaku mjeru strpljivosti.

Franjo Horvat, tajnik,
Šestak Gjuro, član glavnog odbora
Franjo Pošta, odbor
Franjo Večenaj,
Mijo Kovačić,
Pavao Šveговиć,
Imbro Široki
Martin Pošta

1. HAZ, Radić, 729. - pisano rukom tajnika organizacije Franje Horvata.

2. Maltretiranje, mučenje.

34. Tomo Čiković - Uredništvu "Slobodni dom" Zagreb.¹

u Koprivnici 19.V 1924.

Mjestna org/anizacija/ H.R.S.S.

Uredništvu "Slobodni dom" Zagreb.

Ne nasjedajte lažnim prorocima!

Nedavno su počeli obilaziti naše pristaše kojekakove propalice sa namjerom da ih zavedu, navodno da su oni poslani i zvani od naroda da malo pročiste redove u H.R.S.S. i da

reorganiziraju Mjestne organizacije. Kao temeljno sretstvo su dali tiskati nekakove brošure pod imenom "Divlje prisege" u kojima na podli način omalovažavaju votstvo stranke i njihov rad tako da ih svijestan čovjek u prvi mah prepozna da su nekakovi lažni proroci imenom M. Štrbenec i Kovačeg, koji bi radi da za svoje prijlave poslove nađu odziva, ali se odma izdaju u svojoj neiskrenosti. Tako su se ovih dana navratili u našem gradu nekolicini pristaša misleći daće naići na razumjevanje ali su se prevarili jer su ih naši ljudi odma prepoznali i dali im pakrački dekret, tim više što su sobom donesli više stotina komada gore navedenih brošura za raspačavanje. Stoga upozoravamo sve organizacije i pristaše, da te i takove propalice i plaćenike koji bi radi da poremete pravilan tok i rad stranke dočekaju sa prezirom i da im daju zasluženu opravninu.

Umoljavam za uvrštenje u "Slob/odni/ dom".
Predsjednik Mjesne org/anizacije/ Tomo Čiković

1. HAZ, Radić, 417 - pisano rukom Čikovića. Tomo Čiković, seljak iz Koprivnice postao je kasnije član Izvršnog odbora HSS-a, gradonačelnik Koprivnice, 1945. ministar poljoprivrede i šumarstva Narodne vlade Hrvatske žnanon što je u ratu bio član predsjedništva ZAVNOH-a.

35. Rok Križanić - Stjepanu Radiću.¹

U Lubregu dne 5. lipnja 1924.

Sastanak kot/arske/ organizacije **Ludbreg**.

Na poziv predsjednika H.R.S.S. u broju 21 Sl/obodnog/ doma sazvaio sam sastanak u kuću podpisanoga Roka Križanića. Zastupano bijaše 39 organizacija. Podpisani otvorio sam u 10 sati prije podne sastanak uz poklik živila republia, te sam razložio od osnutka seljačke stranke i kada je izašao onaj mali domić² što ga je tada izdavao sada pokojni Ante Radić. Nato svi prisutni kliknu slava Anti Radiću! Kako je do danas stranka napredovala i dorasla na vrhunac, rad Predsjednika i narodnih zastupnika kod kuće kao i u Vanjskom svijetu!

Kako je Pašić sa Kraljevim ukazom razpustio skupštinu³ do 20 listopada, na koncu sam opomenuo prisutne na što živli rad i ustrajnost do konačne pobiede koja nije daleko! Iza svega toga protumačio sam poziv Predsjednika gdje imaju sve kot/arske/ organizacije izabrati i predložiti koliko imaju sposobnih ljudi za zastupnike kandidate, pak su jednoglasno izabrani sliedeći dosadaniji stari narodni zastupnici i to: **Blaž Šalamon** iz Novog Sela i **Fran Škrinjar**, župnik u Gjelekovcu, novo predloženi kandidati jesu ovi: Rok Križanić iz Ludbrega, Gjuro Sisek iz Gorice i **Miškina Pavlek** iz Gjelekovca!

Zamienici jesu sliedeći: Pavao Balažinec iz Vrbanovca, Tomo Fičko iz Imbriovca, Stiepan Bešenić Struga, Valent Poldrugrač Gorička i Kuzman Balija, Veliki Bukovec.

Podpisani slažem se podpuno s mišljenjem H.R.S.S. i njezinoga vodstva da zastupnički mandat ne smije biti vrelo nikakvoga posebnoga dohotka, pa da je zato pravo i u redu, da narodni zastupnik za sebe zadrži samo dnevnice za one dane, kad nije kod kuće, a sve drugo da daje za daljnju političku organizaciju i oslobodjenje seljačkog naroda.

Podpisani rodio se 3. kolovoza 1.885 god/ine/, stolarski obrtnik sam, svoj gospodar, dvoje diece, održao oko 25 svakojakih sastanaka, miestnih, općinskih i kotarskih! Osnovao 3. organizacije. Po poslu seljačke stranke izvan kotara u Zagrebu na siednicama i sastancima i inim poslovima na sastanku u Čakovcu i Prelogu.

Rok Križanić

1. HAZ, Radić, 816. - Pisano rukom. Ističem da se ovdje prvi puta ističe kandidatura Mihovila Pavleka Miškine za narodnog poslanika.
2. Misli na "Dom" Antuna Radića koji je izlazio od 1899 do 1904.

3. Ne radi se o raspustu Narodne skupštine već je predsjednik skupštine 27.V. 1924. zaključio zasjedanje, ob javivši da će se Narodna skupština u sljedećem zasjedanju, a po Vidovdanskom ustavu sastati tek 20.X. 1924.

36. Fran Škrinjar, župnik - Predsjedničtvu H.R.S.S.¹

Gjelekovac, 22. XI. 1924.

Predsjedničtvu H.R.S.S. u Zagrebu

Radi možebitne kandidature moram predsjedničtvu saopćiti, da ovaj puta nikako ne mogu prihvatiti kandidaturu. S jednim susjedom župnikom nisam dobar više od pol godine, a drugoga narod tuži nadbiskupu, pa će valjda morati i otići. Radi toga ne bi mogao otići od kuće ni na par dana, a pogotovo ne u nedjelju.²

Tražio sam Bistru kraj Zgba. Natječaj je bio raspisan do 1.IX. Iako je narod u većini za mene, kolatorica (gdjica Carion) nije se do danas odlučila, a držim više nego sigurno, da ni te župe ne ću dobiti. Bistru spominjem za to, jer ta župa ima kapelana.³ Tko bude kandidat za kotar Koprivnicu, neka podje najprije u Novigrad, ja sam inače cijeli kotar obišao.

S republikanskim seljačkim pozdravom

Fran Škrinjar

1. AH, Radić, kut. 1, sig. 458 - pisano rukom Škrinjara.

2. Radi izborne agitacije, koja se uglavnom vršila u nedjelju.

3. Škrinjar misli da bi kapelan mogao u nedjelju služiti misu, a on se baviti izbornom agitacijom. Dakako Bistru nije dobio i Škrinjar je još niz godina gjelekovački župnik.

37. Šimun Pandur - Vodstvu H.S.S. u Zagrebu.¹

/Hampovica, 1926./

Mjestna Organizacija H/rvatske/ s/eljačke/ s/tranke/ u Hampovici prigodom najzadnjih događaja odnosno pokušanog rascjepa od pojedinih slabića u stranki.

Vodstvu H.S.S. u Zagrebu

Vodji Hrvatskog naroda Stjepanu Radiću želeći svaku sreću i uspjeh na svim djelima koje poduzima za svoj narod. Poznavajući ga kao učitelja i kao organizatora, poznavajući ga u cjelokupnom njegovom radu, na slobodi, i u zatvoru, poznavajući njegove vrline i u ministarstvu, prožeti ljubavljom i odanošću na pram njemu, stavljajući mu uvijek na raspolaganje naše povjerenje. I dao mu Bog toliko snage, da svojim naukom i radom rasčisti naše još mračno stanje, a borbom svojom i svojih drugova potrga lance, još naše okovane slobode.

Poznavajući njegov rad vidimo, da će naš vodja Stjepan Radić znati utrti puteve k našoj braći Srbima, i Slovencima, a i Bugarima, da ćemo moći slobodno stupiti mi u njihovu a oni u našu sredinu, i da se svi seljaci slavenskog juga sastanemo i upoznamo i uvidimo, da nismo onakovi kakove nas mnogi cijene već smo svi dobri i poštjeni, ali na žalost potlačeni.

Znajući program H.s.s. i poznavajući rad njenog Predsjednika i cjelokupnog vodstva, uvjereni smo živo, da će samo ova stranka moći dati prave i dobre direktive cijeloj državi.

Koliko god dajemo povjerenje Predsjedniku Radiću i vodstvu još više osudjujuć one slabiće koji izigravaju volju naroda, nepitajući je koji je razlogi na to vode. Nikić i Šuperina,² sramotno su se odužili svojem narodu, ponovno osudjujuć njihov postupak a nakon toga još više vjerujući sada u naše ostale narodne zastupnike koji razumiju svoga naroda a još više i našeg vodju Stjepana Radića.

za Organizaciju sela Hampovice

Petar Madjarić, predsjednik. Šimun Pandur, blagajnik

1. HAZ, Radić, 904.25 - pisano rukom Pandura.

2. Benjamin Šuperina ušao je 18.VII 1925. u vladu Nikole Pašića kao ministar pošta i telegrafa, a Nikola Nikić kao ministar šuma i rude. Međutim ova dvojica nisu se povukli iz Uzunovićeve vlade, formirane 8.IV 1926. zajedno sa Stjepanom Radićem, već se prvi javlja kao ministar sve do 1.II 1927, a drugi do 29.IV 1926. na položaju ministra šuma i ruda i kasnije ministra trgovine i industrije, te su time postali disidenti Hrvatske seljačke stranke.

38. Seljačko-demokratska koalicija kotara Ludbreg - Stjepanu Radiću.¹

Ludbreg, 3. juna 1928.

P.n.g.

Stjepan Radić, ministar n/a/ r/aspoloženju/, narodni poslanik i predsjednik S.D. koalicije
Beograd.

Narodna Skupština

Pošto je želja svih pristaša S.D. koalicije sreza Ludbreg i njegove okolice, da se u Ludbregu održi u što skorije vrijeme jedan veliki zbor, na koji da se imadu pozvati vodje S.D. koalicije² uz pratnju što većeg broja g.g. narodnih poslanika, zaključio je jednoglasno ovomjesni odbor S.D. koalicije u svojoj sjednici dne 2. juna 1928. da se takav veliki zbor održi u Ludbregu dana 15. augusta 1928. u 10 sati prije podne.

Uljudno se poziva gosp. predsjednik, da izvoli pridoći na ovaj zbor u pratnji što većeg broja g.g. narodnih poslanika te inih naših pristaša, a ovomjesni odbor preuzima garanciju, da će ovaj zbor biti jedan od najuspješnijih i takav, kakav nije još vidjen u našoj Podravini.

Za ovakav veličanstveni zbor već danas vlada u narodu oduševljenje i raspoloženje pak odbor očekuje, da će se gosp. predsjednik ovome pozivu svakako odazvati.

Predsjednici S.D. koalicije:

Viktor Madjarić,

Rok Križanić

Tajnici koalicije:

Dr. Leo Šlezinger

Antun Vadgon

1. AH, Radić, kut. 1, sig. 537. - pismo pisano na pisaćem stroju, izuzev potpisa.

2. Vođe koalicije bili su: Stjepan Radić od Hrvatske seljačke stranke i Svežozar Pribičević od Samostalne demokratske stranke, odnosno na ludbreškom kotaru Rok Križanić od prve, a Viktor Madjarić od druge stranke, koje su obje u opoziciji prema vladi.

1. - Izlaze svaki četvrtak.
Preplate na godinu 4 K.
A dobar Hrvat, budi i dobar Slaven.

A-4/1

Virje, ... 190

HRVATSKE NOVINE

(prije „Podravac“)

Dragi gospodine prijatelji,

Nisak vas želim, da sam Vas molio, pa sam baš do danas stavio računa na
oj Jomni. Čudim se, da se meni spominjete kao Komisija, gdje sam dosta
mislada napisanoga, sretanje i još, a toli namam kao mislebiti na politički mi
primatni veza to. oficine. A jer da sada, gdje mi se i malo trit i se dan
jim potekrećama, idem u taj kotar i da si staram, kerasi?

Ja sam Vas izvorno molio, da mi pustite Kotar, a sadem ga to razgovor i k-
mestih razloga. A tom mi kotarom porunda pogleda, a dosta sam jutro i molim
mjestu sretanje i skupštine, a pacinam mnogo i na popravljanje, koji dade i
Gjurgjevan, da bi mi moglo biti isto u priluz.

eto mogla nijesta primiti kandidature u Komisiji, pa Vas molim, da
druze pomicate i to tako, da da. Krištof kandidaturu u Strijadu, u Komisiji
toji sepač iz obine ostobracije, a man starike Kotar. A mođe misle, da je
Kotar jezivan, pram hodo. 4-5 kandidata, moglo bi se dogovorit i to čudo,
pa da budem ja izabran. A to sam slučaj, mi je Van potma rici, da odstupam
i da preuzmem taj kotar Van il. i kotar, ako ne bude to bi moglo gubavni. Opi.
Jumuti sama na proru, na oclim, u slučajje više kandidata, moglo bi se i to čudo
dogovorit.

Voljelo sam bio je poton opoznam se sa. pram javestem, a toliki
mi je sada druzo, da se usomam daci, sedmi pram vate? Sotina,

smude i mnogi novci potrebni za to, koji će izgubiti i njihovu
u ovom slučaju, ali ne bude mogla ništa od ovih stvari i
bran, ali za to dugo tako ne mogu biti. Osim toga, mnogi izbornici
još nisu ni nam i potpisali.

U ovom slučaju, Franjo će biti do 45
godina i mnogi ljudi. Do 40 godina, predviđeno je da će
obstati! Najviše su u ovom slučaju, tako je da će biti
do nekoliko tjedni. Ovo izgleda ne mogu još uvijek biti,
samo čine mi misli. U ovom slučaju, dan 11. listopada
u Zagrebu, jer to je u ovom slučaju, a u ovom slučaju
i pucanju, pa vam preporučam, da se ovako budete.

Još u ovom slučaju. U ovom slučaju, mi ćemo biti u ovom slučaju,
nešto je u ovom slučaju. Ima još i u ovom slučaju, misli da je to u ovom slučaju.

Imam to u ovom slučaju, da glasa u ovom slučaju, ali u ovom slučaju.
Jednako i da u ovom slučaju, u ovom slučaju!

Odgovore mi, u ovom slučaju, u ovom slučaju!

U ovom slučaju.

P. Jurić

HRVATSKE **P**UČKE **S**ELJAČKE **T**ISKARE **D.**D.**U** **Z**AGREBU

20

NA DVADESET KRUNA

20

Gospodin

Tome Jalžabetić u Gjurjevcu

*platio je za ovu dionicu 20 (dvadeset) kruna te postao dioničarom
Hrvatske Pučke Seljačke Tiskare d. d. u Zagrebu.*

U Zagrebu dne 7. srpnja 1908.

Ravnateljstvo „Hrvatske Pučke Seljačke Tiskare d. d. u Zagrebu“

M. Jureny

A. Rad.

HRVATSKA **P**UČKA **S**ELJAČKA **T**ISKARA **D.**D.**U** **Z**AGREBU.

DRUGA EMISIJA

BROJ

DIONICA

0140

NA DVADESET KRUNA.

Gospodin *Andrej Mesarović, Vijeće Konak*

platio je za ovu dionicu 20 (dvadeset) Kruna te postao dioničarom

Hrvatske Pučke Seljačke Tiskare d. d. u Zagrebu.

U Zagrebu, dne 21. srpnja 1910.

Ravnateljstvo „Hrvatske Pučke Seljačke Tiskare d. d. u Zagrebu“

M. Jureny

A. Rad.

Dionica Hrvatske pučke seljačke tiskare d.d. Antuna Radića koja glasi na ime
Tome Jalžabetića u Gjurjevcu iz 1908.

Dionica druge emisije Hrvatske pučke seljačke tiskare d.d. Antuna
Radića koja glasi na ime Andre Mesarovića iz Virovskih konaka iz 1910.

19/V. 924

u Koprivnici

Uredništvu "Slobodni dom"

Kočno

Ne nasjedajte lažnim provocirama!

Kada smo su počeli obilježiti naše pristojne
 nepravilne propale se namjerom da ih nave-
 du, navodno da su oni poslani i avom od navo-
 da do malo prošle vedou u gl. R. l. l. i da
 neorganiziraju Mjesne organizacije. Kao te-
 mežno društvo su dali listeti nekakove lračni-
 re pod imenom duje priseg u kopima
 na podli način omoloviziraju vodila stra-
 nke i vjehov rad tako da ih svijetom izvjet
 u prvi mah puzorne dem se nekakovi lažni
 provoci imenom M. Stulene i Kovacic, koji
 bi radi do se svoje prlane poslove nadu od-
 nivo, ali se odma izdej u vjeq neirkrenuti
 tako me ovit sans navrtiti u nasem gvaon
 nekolicini pristoi mladi daci nain na vemu
 mjevanje ali in se puevriti jer su^u noir. Guoli
 odma puzornoli i dali inu pokrocti delnet.
 tim vije sto su sobom doneli vido statins kome
 da gore navedenih lračura ne nasjedavaje.
 Stoga upozoravamo sue organizacije i pristoi
 da se i takove propale i plöimite koji bi raz-
 di da ~~ponobno~~ ^{ponemeli} pravilan tok i rad stranke
 doickaju se pririvom i da im daju odlusim
 opravdanim. Umogavamo se uvesti u "Slob. dom"

Uredništvo M. org.

Tome Čiković

Pismo Tome Čikovića, predsjednika Mjesne organizacije HRSS u Koprivnici Uredništvu "Slobodnog doma" Stjepana Radića od 18.V. 1924.

Dobrine, a ako to već nebi bilo moguće da se sve pregledke blaga besplatno obavljaju, i ove prisnanice jer je naše vlastitvo, besplatno izdaju. —

Mi sudje na granici mnogo patimo mitleo nas u zastitu ne urima samo plati pa plati i dalje ne pitaj, pa se ovom molbom nadamo, da će te ti svoju dužnost prnati učiniti, kako bi nam bar u budućnosti bilo bolje, jer ovo što se sada jedni i s druge strane čini prevrsuje svaku mjeru stepljivosti.

u Goli, dne 21. veljnya 1923.

Franjo Horvat
tajnik
Sestak Guro
član glavnog odbora
Franjo Postu
Odbor
Franjo Kćenaj
Migo Novič
Adlan
Pavao Ivegorič
Timbro Lovčari
Martindriča

P
Predsjedništvu H.R.S.S.
u Zagrebu.

458

Radi mogućnosti kandidature moram predsjedništvu
saopćiti, da ovaj put uopće ne mogu prihvatiti
kandidaturu. Sjedinim susjedima župnikom nisam
dobro, više od pol godine, a drugoga narod župi
uadbiškopu, pa se valjda uotati v otići. Radi
toga ne bi usgao otići od Ruice ni na par dana,
a pogotovo ne u nedelju.

Tražio sam Bistru kraj Zglb. Natječaj je bio razpo-
san do 1. IX. Tako je narod u većini za mene, Kolar
torica (gdjica Carion) nije se do danas odhucilo, a
dijem više nego sigurno, da ni te župe ne indobiti.

Bistru spominjem za to, jer ta župa ima kapelana.

Može bude kandidat za kotar Koprivnicu, uera
podje najprije u Novigrad; ja sam inače celi
kotar obišao.

Republikanskim seljčkim pozdravom

Gjelekovac, 22. IX. 24.

Stjepan Stojanović

Kotarska organizacija Ludbreg obavještava Stjepana Radića o mogućim kandidatima za narodne
poslanike u 1925. godini, pa se spominje i Mihovil Pavlek Miškina iz Gjelekovca.

14
1924
Gostinjski list. Organizacije Ludbreg

U ime 10.000 predsjednika, H. L. 99. u broju 27. 9. St. Solna

Ustav nam sustavno u kucni podpisomoga Pokra Križanića.
Sustavno ipse 39 organizacijah
Sve ljudi stvorio sam u 10. seti prije prokle sustavak na
lokali iz naše republike, te sam razorio od osnutka seljačke stranke
i kadu je uraio. naj moći domio stovaje ~~istovak pokrojan~~
kuda odinov rada pokijni Ante Radić nato svi primitni
keltum siva Ante Radić. kako je da domio stranke
inspektoralu i davorio na ukman, rad Predsjednika i narodnih
zastranjenika kod kuse kao i u vojškam svetu!

Kako je Jovis ra Kraljevem ukavom razprustio skupštini da
20 listopada, na kman sam opomemo prisutne na što rindi
nad i ustojnost do konasne pobiede koja nije daleko!

Da zbog toga potpisano sam Jovis Predsjednika gdje
imaju sve kot organizacije doabrati i predboriti koliko imaju
spesobnih ljudi ra rostrupniške kandidate, pak on jedno-
gjasno izatrani sličeci desoolanji stori narodni zastranjenici
do Blaz Galamom iz Novog Gela i Fran Jovinjar
Zupnik u Gjelckoven novo predboriem kandidati jesu
ovi Blaz Križanić iz Ludbrega. Gjuro Lisak iz
Gorice i Mistina Parlek iz Gjelckova!

Zamienici jesu sličeci.

Povao Bodovinas iz Vrbanova, Tomo Fičko iz
Imbriova, Stjepan Besenić Gtrugo, Valent Polđunović
Goričko, i Kromon Bodija Veliki Barkove,

Ludbreg, 3. juna 1928.

537

P. n. g.

Stjepan Radić,
ministar n. r. narodni poslanik i predsjednik S. D.
koalicije

B E O G R A D .

Narodna Skupština .

Pošto je želja svih pristaša S. D. koalicije sreza Ludbreg i njegove okolice, da se u Ludbregu održi u što skorije vrijeme jedan veliki zbor, na koji da se imadu pozvati vodje S. D. koalicije uz pratnju što većeg broja g. g. narodnih poslanika, zaključio je jednoglasno ovemjesni odbor S. D. koalicije u svojoj sjednici dne 2. juna 1928. da se takav veliki zbor održi u Ludbregu dana 15. augusta 1928. u 10 sati prije podne .

Uljudno se poziva gosp. predsjednik, da izveli prideći na ovaj zbor u pratnju što većeg broja g. g. narodnih poslanika te inih naših pristaša, a ovemjesni odbor preuzima garanciju, da će ovaj zbor biti jedan od najuspješnijih i takav, kakav nije još vidjen u našoj Podravini .

Za ovakav veličanstveni zbor već danas vlada u narodu oduševljenje i raspoloženje pak odbor očekuje, da će se gosp. predsjednik ovome pozivu svakako odazvati .

Predsjednici S. D. koalicije ,   Tajnici S. D. koalicije :

Stjepan Radić
Ranko Krstanović

Stjepan Radić
Olujko Vukobratović

ZAGREB

Ludbreška organizacija S. D. koalicije poziva Radića na veliki narodni zbor 15. kolovoza 1928.

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ДЕЛА

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
 Одсеље за Државну Заштиту

Пор. Л. З. Бр. 16002 ✓

29. октобра 1928. год.

у Београду

ВЕЛИКОМ ЖУПАНАУ

ЗАГРЕБ

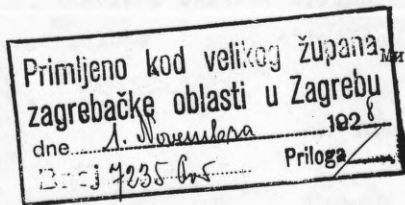
Један пасус из једне доставе, коју је Министарство примило са територије подручне Вам области, гласи:

” Услед неспособности управних власти, које данас мирно ћуте и не предузимају енергичних мера, народ већ данас не поштује никакве наредбе и уопште богатилизира све, што је државно и што није искључиво хрватско. Селаци као и интелигенција су противу сваком државном чиновнику или службенику, који није Хрват и чак по јавним локалима чује се свакодневно да у Хрватску треба Хрвате а сви остали нека одлазе Влесима. Политичка мржња у Хрватској ишла је већ тако далеко, да народ мрзи чак и своје људе који су Срби т. ј. православне вере.

Ова је мржња по највише раширена у Подравини и Загорју, где је легло Радићевцима и где се народ сматра децом пок. Радића.

Селаци у овим крајевима су имућни и услед тога и врло охоли и у овим се крајевима чује ”ХРВАТСКУ ХРВАТИМА”.

Молим проверите ово, па о свему поднесите детаљан извештај Министарству.

По наредби

министра Унутрашњих Дела

НАЧЕЛНИК,

Radicevic

ДБ.

Ministarstvo unutrašnjih poslova obavještava krajem listopada 1928. velikog župana Zagrebačke oblasti o izraženom pristajanju Podravaca i Zagoraca uz ideje Stjepana Radića.